

Kaldet i radioen – Ydre mission i Danmarks Radio 1925 til 1965

Af Daniel Henschen

Europæernes billede af omverden er præget af kristen mission – det er i hvert fald en velbegrundet formodning, som da også er fremsat i flere værker. Hvordan og i hvilken udstrækning er til gengæld kun i mindre grad blevet undersøgt. Den nylige digitalisering af dele af Danmarks Radios arkiver har gjort det muligt at opspore de missionsrelaterede udsendelser, som den danske offentlighed løbende er blevet præsenteret for. En analyse af programoversigterne fra 1925 til og med 1965 tegner et billede af ydre mission som en væsentlig og autoritativ formidler af verden uden for Europa og USA. Igennem fremstillingen af missionen og dens arbejde i kolonierne/de gradvist selvstændige stater blev lyttere og seere bl.a. præsenteret for aktuelle missionsteologiske debatmønstre og argumenter for at engagere sig i Afrika, Asien og Oceanien – længe før u-landsoplysningen.

Kristen mission har sat sit tydelige præg på verden i løbet af de sidste 200 år. Missionen var en af de første og bedst organiserede transnationale bevægelser, og inden for kolonialismens rammer bidrog missionærer til at forandre den ikke-vestlige verden gennem skoler, hospitaler og promovering af bestemte dele af den medbragte kultur. Det har haft afgørende betydning for, at samfundsmæssige og statslige organisationsformer, der tidligere stort set kun fandtes i Amerika og Europa, nu har slået rod over hele kloden. Det, der en gang var vestlig forståelse af videnskab og organisering af uddannelse, er blevet globaliseret, og kristendommens tyngdepunkt er rykket markant mod syd. Men hvad med de lande der udsendte missionærer? Kristen mission har nemlig ikke bare virket fra et centrum til en periferi; i antal blev de mange tusinde missionsstationer i Afrika, Asien og Oceanien langt overgået af lokale foreninger i hjemlandene. Her blev missionens målsætninger om at udbrede kristendommen til verdens ikke-kristne modsvaret af arbejdet på at sprede missionstanken blandt dem, der allerede havde troen – og med missionstanken fulgte kendskabet til og identifikationen med de lande, hvor missionærerne arbejdede.

Denne artikel udspringer af et igangværende ph.d.-projekt, hvis formål er at afdække, hvordan ydre mission har påvirket den danske befolknings omverdensbillede fra ca. 1900 til ca. 1960. Projektet vil i sin

endelige form bestå i en analyse af ydre missions tilstedeværelse i den danske offentlighed i form af dels interne formidlingskanaler såsom bøger, tidsskrifter, foredrag og de omkring 200 missionsudstillinger, som i perioden tiltrak mange tusinde besøgende over det meste af landet. Dels eksterne kanaler som aviser, museumsformidling og radio og tv. Nærværende artikel er koncentreret om sidstnævnte afgrænsede felt. Statsradiofonien, det senere Danmarks Radio, havde monopol i denne periode, og det gør det muligt at afdække ydre missions samlede tilstedeværelse inden for et helt medie. Denne del af undersøgelsen er som sådan et afsluttet hele, men som del af en igangværende forskningsproces vil flere af dens konklusioner givetvis perspektiveres og nuanceres yderligere ved den fremtidige behandling af de øvrige ovennævnte kildeformer.

Undersøgelsen bygger på Danmarks Radios programoversigter fra grundlæggelsen 1. april 1925 og frem til 31. december 1965 og altså ikke på en samlet gennemlytning af selve udsendelserne (se redegørelse nedenfor). Der er i alt fundet 195 missionsrelaterede radio- og tv-udsendelser, og til trods for det relativt begrænsede antal udsendelser målt per år argumenterer artiklen for, at ydre mission i det meste af perioden var en autoritativ kilde til viden om verden for de danske radiolyttere. Endelig fremgår det, at lytterne og senere seerne i perioden løbende blev præsenteret for aktuelle strømninger inden for missions-teologien. Tilsammen betyder det, at den danske befolkning igennem ydre missions prisme fik en både sekulær og religiøs behandling af forholdet mellem Danmark og de kolonier, som i perioden gradvist opnåede selvstændighed. Forestillingen om en dansk, ikke kolonibyggende forpligtelse til at engagere sig i den ikke-vestlige verden er ellers hovedsagelig beskrevet fra den sekulære udviklingshjælps spæde begyndelse i efterkrigstiden og frem.¹ De kilder, der ligger til grund for denne artikel, viser, hvordan emnet blev kontinuerligt behandlet i dansk offentlighed helt tilbage fra 1920'erne.

Introduktion til ydre mission i dansk offentlighed

Fra anden halvdel af 1800-tallet gik en folkelig begejstring for mission gennem den protestantiske verden. Mens kolonimagterne ekspanderede i Afrika og Asien, begyndte kristne i USA og Europa at engagere sig

1. Jf. *Idealer og realiteter. Dansk udviklingspolitik historie 1945-2005*, red. C. Friis Bach, Carsten Due-Nielsen m.fl., København 2008; *Den rige mus og den fattige elefant. 45 års dansk bistand til Indien*, red. S. Folke & J. Heldgaard, Århus 2006. Flere eksempler i historiografien over dansk udviklingsbistands historie i P. Vingaard Klüver & H. I. M. Sigh: »Indledning«, *Historier om dansk udviklingsbistand*, red. P. Vingaard Klüver & H. I. M. Sigh, Århus 2008, s. 10-13.

i den samme del af verden: Eksisterende missionsselskaber fik øget tilstrømning, og nye organisationer opstod. Parolen om '*mission civilisatrice*', dvs. vestens angivelige pligt til at løfte – 'civilisere' – verden, fik sin kristne pendant i slagord som »The *Evangelization of the World in This Generation*«.² Denne udvikling fik hurtigt tag i Danmark, hvor den blev drevet frem og blev en del af samtidens folkelige bevægelser og religiøse vækkelser.³ Det afspejler sig for eksempel hos Det Danske Missionsselskab (DMS), der var stiftet allerede i 1821, men udviklede sig fra en snæver støtte- og studiekreds til en folkelig organisation med aktivt engagement fra frivillige over hele landet og ikke mindst en dagsorden om at vinde og aktivere medlemmer.⁴ I 1865 kunne DMS udsende sine første missionærer til Sydindien,⁵ og i løbet af de næste 50 år fik organisationen følgeskab af blandt andre Dansk Santalmision (1867), Israelsmissionen (1885), Østerlandsmissionen (1898), Kvindelige Missions Arbejdere (KMA, 1900), Den Danske Pathanmission (1903), Dansk Kirke-mission i Arabien (1904) og Dansk Forenet Sudanmission (1911), for bare at nævne de største af dem der havde deres baggrund i den danske folkekirke.⁶ Hvor selve missionskaldet var for de få, mobiliserede foreningerne tusinder af aktivister (på sit højdepunkt havde DMS omkring 3000 kredse, heraf ca. 600 kvinde-kredse⁷), og en lang række aktiviteter var rettet mod at oplyse og engagere den øvrige befolkning for derigennem at opnå såvel åndelig som økonomisk støtte til missionssagen. Samtlige missionsorganisationer udgav egne tidsskrifter. På kristne forlag udkom missionærbiografier,

2. Slagordet forbindes særlig med den internationale missionskonference i Edinburgh 1910, der var et højdepunkt i den tidlige missionsoptimisme, men det er også brugt tidligere, se Timothy Yates: *Christian Mission in the Twentieth Century*, Cambridge 1996, s. 16.
3. jf. *Vækkelsernes frembrud i Danmark i første halvdel af det 19. århundrede*, red. A. Pontoppidan Thyssen m. fl., København 1960; Torben Christensen: »Missionstankens vækst og udvikling i Danmark fra 1821 til ca. 1920«, *Dansk Teologisk Tidsskrift* 1982.
4. N. Bundgaard: *Det Danske Missionsselskabs Historie. Bind 1: Missionsmenigheden i Danmark*, København 1935.
5. N. Bundgaard: *Det Danske Missionsselskabs Historie. Bind 2: Tamulmissionen*, København 1942, s. 63.
6. De organisationer, der arbejdede for kristen mission i den ikke-vestlige verden, så sig selv som en samlet strømning, som det bl.a. kom til udtryk med afholdelsen af fælles aktiviteter såsom udstillinger og stiftelsen af Dansk Missionsråd (1912). Ikke desto mindre repræsenterede de en række forskellige teologiske og strategiske opfattelser inden for store dele af samtidens folkekirkelige spektrum. Når der i det følgende tales om 'ydre mission' som en helhed, er det med dette in mente.
7. H. P. Madsen: »Ydre Mission i Danmark«, *Nordisk Missionshistorie*, red. K. B. Westman, H. P. Madsen m. fl., København 1950, s. 61.

værker om de enkelte missionsstationer ude i verden og monografier om de pågældende landes befolkninger og religion. Hjemvendte missionærer forpligtede sig til at rejse landet rundt med foredrag om deres arbejde. Mest spektakulære var de store missionsudstillinger, der med film, fremvisning af genstande, foredrag, teater, magasiner mv. samlede alle de formidlingsformer, som missionsorganisationerne betjente sig af. Parallelt med det satte enkeltpersoner med tilknytning til mission deres præg på samfundet: Forskningen blev præget af personer som kirkehistorikeren og arabisten Frants Buhl, der var formand for Israelsmissionen,⁸ og Hal Koch, der sad i bestyrelsen for Sudanmissionen,⁹ forsøgte at bygge bro mellem danske politikere og missionen.⁹ Alle disse aktiviteter behandlede det, der var missionens '*raison d'être*', verdens ikke-kristne befolkninger i de vestlige kolonier, deres vilkår og nødvendigheden af at opretholde og styrke den kristne mission over for dem.

Spørgsmålet er, hvad der kom ud af dette arbejde ud over den direkte støtte til missionssagen? Samfundets vigtigste enkeltkilde til viden om den ikke-vestlige verden har antagelig været skolesystemet, men det virker ikke urimeligt at antage, at ydre mission som en stor kontinuerlig formidler af den ikke-vestlige verden har sat sit præg på den danske offentlighed – i hvert fald frem til 1960-erne, hvor bevægelsen mistede medlemmer og fik konkurrence fra organisationer som Mellemfolkeligt Samvirke og Danida. Det gælder dels forestillinger og konkret detailviden om en stor del af verden, dels mere abstrakte størrelser som idéen om en forpligtende forbindelse mellem den enkelte dansker og beboerne i radikalt anderledes dele af verden. Dette skal ses i forhold til, at missionsbevægelsen voksede frem samtidig med opkomsten af en landsdækkende medieoffentlighed,¹⁰ og at den brede befolkning i begyndelsen af 1900-tallet kunne møde formidling af den samme del af verden i en række andre former: Etnografisk Samling fandtes siden midten af 1800-tallet,¹¹ forskningsrejsende som Kaj Birket-Smith og Henning Haslund-Christensen skrev populærvidenskabelige værker i relativt store oplag, ugebladene kunne gengive fantastiske beretninger

8. http://www.denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Historie/Orientalist/Frants_Buhl?highlight=frants%20buhl (tilgået 22. juli 2013)

9. Hal Koch: *Fremtiden formes: U-landshjælp og ydre mission*, København 1962.

10. Ulrik Lehrmann: »Den daglige avis«, *Dansk Mediehistorie*, red. Klaus Bruhn Jensen, København 1997, s. 17.

11. Ole Høiris: *Antropologien i Danmark: Museal etnografi og etnologi 1860-1960*, København 1986, s. 17.

om fjerne lande¹² og aviserne sende journalister jorden rundt¹³ – af og til blev der endog arrangeret udstillinger, hvor folk kunne møde ‘eksotiske’ mennesker.¹⁴ Disse bidrag til danskernes omverdensbillede adskiller sig imidlertid fra missionsorganisationernes ved at være individuelle og ofte enkeltstående initiativer og ved at mangle det netværk, som ydre mission havde i tusindvis af lokalforeninger – samt den måske vigtigste forskel: Kun missionen appellerede til en konkret handling fra dem, der modtog informationen, og etablerede samtidig de rammer, der gjorde denne handling mulig.¹⁵

Ydre mission i Danmarks Radio 1926 til 1965

Ovenstående spredte eksempler skulle gerne give en fornemmelse af ydre missions brede tilstedeværelse i dansk offentlighed. Det er da også en udbredt opfattelse i forskningen, at mission i en periode har været den vigtigste kilde til viden og forestillinger om i det mindste visse dele af verden, både i Danmark og i andre protestantiske lande.¹⁶ Det konkrete gennemslag er imidlertid kun i mindre omfang forsøgt afdækket. Forskningen både i Danmark og internationalt er i stigende grad begyndt at se mission som en faktor, der også har haft betydning for de lande, der udsendte missionærerne. Det er især sket med en række

-
12. Martin Zerlang: »Orientalisme«, *Dansk Mediehistorie*, red. Klaus Bruhn Jensen, København 1997.
 13. Palle Huld: *Jorden rundt i 44 dage*, København 2012.
 14. Rikke Andreassen & Anne Folke Henningsen: *Menneskeudstilling: fremvisninger af eksotiske mennesker i Zoologisk Have og Tivoli*, København 2011.
 15. Dette sidste forhold gør missionens rolle særlig tydelig netop i et land som Danmark i modsætning til de store kolonimagter, der fra officiel side appellerede til befolkningernes engagement i koloniseringen (Annie E. Coombes: *Reinventing Africa: museums, material culture and popular imagination in Late Victorian and Edwardian England*, New Haven 1994; Harald Fischer-Tiné & Michael Mann: *Colonialism as Civilizing Mission: Cultural Ideology in British India*, London 2004). Undtagelsen i en dansk sammenhæng er naturligvis i denne periode Grønland, hvor den kristne mobilisering dog også var en stærk drivkraft både statsligt og blandt privatinitiativer som Knud Rasmussens Thuleprojekt (jf. Gert Müntzberg & Peter Simonsen: »Knud Rasmussen og handelsstationen Thule 1910-37«, *Historie* 1996, s. 212ff).
 16. Bl.a. Niels Brimnes: »Pragt og elendighed«, *Historier om dansk udviklingsbistand* 2008, s. 29; Åke Holmberg: *Världen bortom västerlandet*, Göteborg 1988, s. 553; Marianne Gullestad: *Misjonsbilder: bidrag til norsk selvforståelse*, Oslo 2007, s. 257; Alexandra Przyrembel: »Die London Missionary Society und die Popularisierung von Wissen über die außereuropäische Welt«, *Missionsgeschichte als Geschichte der Globalisierung von Wissen. Transkulturelle Wissensaneignung und – vermittlung durch christliche Missionare in Afrika und Asien im 17., 18. und 19. Jahrhundert*, red. Ulrich van der Heyden & Andreas Feldtkeller, Stuttgart 2012, s. 309-312.

værker, som kaster nyt lys over mission som vidensoverførsel/vidensproduktion inden for fag som antropologi, medicin og lingvistik eller i bredere forstand som en transnational eller imperial kultur.¹⁷ De fleste af disse undersøgelser bygger hovedsagelig på specifikke elite- eller 'insider'-grupper af koloniembedsmænd, akademikere, kulturpersonligheder eller missionærerne og missionsstøtterne selv, hvilket naturligvis er yderst relevant i forhold til en afdækning af netværker og meningsdannere. Det bidrager imidlertid kun indirekte til at svare på, i hvor høj grad og i hvilken form befolkningen rent faktisk blev præsenteret for disse tanker. Det gælder også i Danmark, hvor den missionshistoriske forskning helt overvejende har fokuseret enten på forholdene internt i missionsorganisationerne eller på 'missionsmarken',¹⁸ og hvor der ikke er foretaget samlede undersøgelser af mediernes behandling af verden uden for Europa og USA.¹⁹ En af de vigtigste grunde til dette er sikkert, at gennemslagskraft som udgangspunkt er en vanskelig størrelse at vurdere i større skala, hvor det ikke handler om enkelt-individuers eller netværkers udveksling af tankegods. I det overordnede ph.d.-projekt, som denne artikel er en del af, arbejder jeg derfor med begrebet 'cirkulation'; det vil kort forklaret sige omfanget og karakteren af udbredelsen af missionsbevægelsens tankegods. Målet er at

17. Patrick Harries & David Maxwell: *The Spiritual in the Secular: Missionaries and Knowledge about Africa*, Grand Rapids 2012; *Missionsgeschichte als Geschichte der Globalisierung von Wissen. Transkulturelle Wissensaneignung und –vermittlung durch christliche Missionare in Afrika und Asien im 17., 18. Und 19. Jahrhundert*, Ulrich van der Heyden & Andreas Feldtkeller, Stuttgart 2012; Norman Etherington: *Missions and Empire*, Oxford 2005; Catherine Hall: *Civilising Subjects: Metropole and Colony in the English Imagination 1830-1867*, Oxford 2002.

18. Undtagelsen er *Ydre og Indre Mission i Vendsyssel 1870-1920* af Anne-Lise Schou, København 1987. På trods af sit afgrænsede geografiske og tidslige perspektiv giver denne bog en sjælden forståelse af opbakningen om mission blandt den brede befolkning med fokus på en enkelt organisation, Det Danske Missionselskab. Torben Christensen foreslog allerede i 1982 i en artikel om den teologiske missionstanke nogle retningslinjer for bredere undersøgelser af, »hvor langt missionstanken – og i nøje sammenhæng hermed vækkelsen – var nået ud i det danske folk« (Torben Christensen: »Missionstankens vækst og udvikling i Danmark fra 1821 til ca.1920«, *Dansk Teologisk Tidsskrift* 1982, s. 131), men Schou er altså til dato den eneste, der har gjort forsøg i den retning.

19. En række væsentlige undersøgelser har dog behandlet enkeltområder og kortere perioder, eksempelvis: Hans Jørgen Hinrup: *Hvilken farve har blodtørst? En analyse af danske avisers Kinastof i år 1900*, Århus 1997; Hans J. Hinrup & Bo Gregersen: *Dansk Kinabibliografi: Danish China bibliography*, Aarhus 1991; Frits Andersen: *Det mørke kontinent? Afrikabilleder i europæiske fortællinger om Congo*, Århus 2010.

se, hvor stor denne udbredelse har været, hvor mange og hvilke kanaler den har bevæget sig igennem, og hvordan den er blevet videreformidlet gennem ikke-missionsmedier (såsom aviser, radio, skolebøger osv.). Dermed burde det være muligt at give en kvalificeret vurdering af gennemslagskraften – forstået som den kvantitative tilstedeværelse som missionens verdensbillede har haft i den danske offentlighed ud over miljøerne af missionsstøtter, kombineret med den kvalitative betydning, som samtiden har tillagt ydre mission. Dermed støder man imidlertid på en anden central problematik vedr. missionens gennemslagskraft, nemlig at en tilbunds gående undersøgelse stiller store krav til datamængden af hensyn til repræsentativiteten. De seneste års digitalisering af historisk materiale har imidlertid givet nogle redskaber, som gør det overkommeligt at behandle meget store datamængder.

Som et udsnit af ydre missions samlede rolle i dannelsen af danskernes omverdensbillede, behandler nærværende artikel gennemslaget i den del af offentligheden, som udgøres af Danmarks Radios udsendelser frem til og med 1965. Et materiale, som takket være digitalisering kan behandles nogenlunde udtømmeligt, og samtidig er centralt for spørgsmålet, fordi radioen har haft en potentielt stor og bred gennemslagskraft i monopol- og (for det meste af periodens vedkommende) enkeltkanalens dage. Perioden er valgt med udgangspunkt i Statsradiofoniens grundlæggelse i 1925. Afslutningen i 1965 skyldes de ændrede vilkår for information om udviklingslandene, som fulgte den officielle u-landsoplysning efter Danidas grundlæggelse i 1962,²⁰ hvor også Danmarks Radio blev direkte inddraget.²¹ Analysen på de følgende sider vil for det første undersøge selve den kvantitative tilstedeværelse i mediebilledet – altså i hvilken udstrækning ydre mission har været repræsenteret i Danmarks Radio, og hvilken rolle formidling af viden om verden har spillet i denne forbindelse. For det andet analyseres karakteren af denne tilstedeværelse i den udstrækning, det er muligt at udlede af materialet – dvs. hvilken stillingtagen til ydre mission og bevægelsen bag der er blevet formidlet af Danmarks Radio. I denne forbindelse handler det alene om det mediebillede, som danskerne blev præsenteret for – ikke om intensionerne bag hvor det er klart, at bl.a. Radorådet har spillet en vigtig rolle ikke mindst i kraft af Kristeligt Lytterforbund,

20. Jan Pedersen: »Det bilaterale program i støbeskeen 1962-1975«, *Idealer og realiteter. Dansk udviklingspolitik historie 1945-2005*, 2008, s. 266ff.

21. Det skete eksempelvis allerede samme år med et samarbejde mellem Danmarks Radio og Danida om en julekalender for børn – <http://um.dk/da/danida/det-goer-vi/u-landsoplys/u-landskalender/> (tilgået 6. januar 2014)

som havde repræsentanter i rådet fra 1930.²² Dermed ligger undersøgelsen metodisk i forlængelse af de brede studier af omverdensbilleder i særlig bøger og aviser, som i Norden først og fremmest er repræsenteret ved Åke Holmberg²³ og senest med blandt andet Elisabeth Eide og Anne Hege Simonsens omfattende analyse af norske avisers dækning af den ikke-vestlige verden, *Verden skapes hjemmefra*.²⁴ Nærværende undersøgelse går dog kun i begrænset omfang ind i de ideologiske og diskursive aspekter af ydre missions omverdensbillede, som til gengæld vil behandles nærmere i den kommende ph.d.-afhandling.

Status på kildematerialet

Kildematerialet til udsendelser fra Danmarks Radio er meget begrænset i den valgte periode. Det skyldes, at Statsradiofonien først på et ret sent tidspunkt begyndte at gemme udsendelser og frem til 1950'erne kun gjorde dette i meget begrænset omfang med henblik på genudsendelse. Indtil da er der kun bevaret ca. 3500 udsendelser, som stort set alle er fra tiden fra 1935 og frem.²⁵ Dertil kommer, at de eksisterende udsendelser er vanskeligt tilgængelige, eftersom de for størstedelen af projektperiodens vedkommende, i den udstrækning de måtte findes, primært vil være indspillet på lakplade og yderligere er svære at opspore pga. kategoriseringsprincipperne. Det har således ikke været muligt at fremskaffe nogen af de udsendelser, som jeg stikprøvevist har forsøgt at finde frem til. En gennemlytning er derfor fravalgt, selvom det ikke kan udelukkes, at der på et senere tidspunkt i mit ph.d.-projekt vil dukke udsendelser op, hvilket i så fald vil kunne bidrage til at kvalificere analysen yderligere, men næppe vil rykke på konklusionerne, som alle er underbygget på anden vis, som det fremgår nedenfor. Der findes i øvrigt i mindre omfang bevarede manuskripter fra foredrag

22. Roar Skovmand: »De ledende kræfter«, *DR 50 Danmarks Radio*, red. Roar Skovmand, København 1975, s. 80. En udforskning i motiver og processer bag udvælgelsen af programmer vil være et relevant fremtidigt studium. En yderligere potentielt vigtig faktor i denne forbindelse kunne være Kristeligt Pressebureau, hvis arkiv imidlertid er reduceret kraftigt ved flytning, og det var ved mit gennemsyn af det tilbageværende materiale hos Indre Mission i Fredericia d. 2. juni 2013 ikke muligt at få klarhed over denne organisations rolle i forbindelse med udbredelsen af missionsrelateret pressestof.

23. Eksempelvis Åke Holmberg: *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidnings syn på kolonialismens sammanbrott i Asien och Afrika 1946-1965: Ett bidrag till den svenska omvärldsbildens historia*, Göteborg 1999; Holmberg 1988.

24. Elisabeth Eide & Anne Hege Simonsen: *Verden skapes hjemmefra. Pressedekningen av den ikke-vestlige verden 1902-2002*, Oslo 2008.

25. Introduktion til larm.fm: Seminar DR Byen, 8. november 2012.

i radioen,²⁶ men det har ved undersøgelser heraf i Danmarks Radios arkiv i Rigsarkivet ikke været muligt at finde nogen af de missionsrelaterede udsendelser. Undersøgelsen bygger altså ikke på et samlet, kontinuerligt, repræsentativt lydmateriale eller en tekstlig gengivelse heraf, hvilket selvsagt er dens største umiddelbare svaghed.

Der findes imidlertid én kontinuerlig, repræsentativ kilde til samtlige radioudsendelser i form af de programoversigter, som speakerne gjorde brug af, og som blev udsendt til aviserne. Disse er bevaret fra grundlæggelsen af Statsradiofonien i 1925 og frem og oplister samtlige udsendelser per dag med oplysninger om de enkelte udsendelsers titel, klokkeslet, varighed, medvirkende samt ofte én til et par linjers forklaring af indholdet. Disse oplysninger er derfor valgt som det primære grundlag for denne artikel. Det indebærer, at rækkevidden af en analyse af de konkrete forestillinger og informationer, som missionærerne har formidlet, er begrænset i forhold til eksempelvis avisartikler o. lign. Programoversigterne er imidlertid udmærkede som kilder til det overordnede gennemslag, som blev præsenteret ovenfor. Jeg har desuden haft held til at skaffe andre kilder til indholdet af udsendelserne i form af anmeldelser i aviserne, trykte foredrag og inddragelse af oplysninger om de relevante personers holdninger og arbejde samt udgivelser, der på anden vis helt eller delvist kan antages at gengive udsendelsernes indhold (dette materiale vil fremgå løbende i den udstrækning, det er relevant).

Antallet af programoversigter er meget højt, og at læse samtlige én for én vil gøre en større analyse meget omfattende – eksempelvis fylder slutåret 1965 580 siders programoversigter, men for at få være sikker på, hvad der rent faktisk blev sendt, vil det desuden være nødvendigt at gennemlæse de 13509 siders rettelser for samme år. En sådan samlet gennemlæsning er da heller ikke nødvendig takket være ovennævnte digitalisering. Adgangen til programoversigterne stilles således til rådighed på hjemmesiden Larm.fm, der er et projektsamarbejde mellem de danske universiteter og DR med henblik på digitalisering af DRs arkiv.²⁷ Derved bliver de søgekriterier, som anvendes på materialet, til gengæld et meget centralt spørgsmål og vil derfor gennemgå relativt udførligt i det følgende. Som relevanskriterium har jeg valgt at inddrage alle udsendelser, der på den ene eller anden måde i programoversigten omtaler den nyere ydre mission. Det betyder for eksempel, at Paulus og Ansgar ikke er med. For at finde de relevante programmer er anvendt

26. *ibid.*

27. <https://larm.blogs.ku.dk/about-larm/om-larm/om-larm-fm/> (tilgået 15. januar 2014).

Larm.fms søgesystem, som er baseret på optisk tegngenkendelse (ocr) af de indscannede programoversigter. Her er det således muligt at søge på alle ord, der indeholder termen 'mission', samt konkrete personer, synonyme begreber mv., hvorefter man får den samlede programoversigt for de dage, hvor de pågældende ord optræder. Dette er ikke en fuldstændig fejlfri metode, idet ord kan fejllæses af programmet afhængig af for eksempel tekstens tydelighed og papirkvaliteten. Men da alle oversigter er trykte og alle retteark som minimum maskinskrevne, burde fejlfrekvensen være relativt lav. Ved hjælp af 'trunkering' – her indsættelse af specialtegnet * efter søgeordet – er det muligt at finde alle tekststreng, der indeholder ordet mission, uanset hvordan dette indgår i sammensatte og bøjede ord – eksempelvis finder 'mission*' både resultaterne *missionær*, *Santalmissionen* og *missionsudstilling*. Det betyder imidlertid fortsat, at en ret stor mængde data har skullet gennemgås, idet også en række ikke-relevante ord vil optræde – som et enkelt eksempel skal blot nævnes, at *transmission* optræder væsentlig hyppigere end begrebet ydre mission i omtalen af radio og tv. Der vil dog fortsat være udsendelser, som har mission som hovedemne, uden at beskrivelsen af dem indeholder ordet mission. Jeg har derfor suppleret med en krydssøgningsstrategi, der indebærer søgning på ord, som hyppigt vil optræde i programmer om mission – eksempelvis 'kirke' og 'kristendom' kombineret med navnene på de landeområder, hvor dansk ydre mission har arbejdet. Alt dette kan dog ikke hindre, at der næsten helt sikkert har været sendt udsendelser om ydre mission, som søgningen ikke har fundet – enten fordi beskrivelsen ikke har indeholdt ordet mission eller et af krydssøgningsordene, eller fordi tegngenkendelsen er slået fejl af forskellige årsager (utydelig tekst, ødelagt papir, stavfejl osv.). Den kvantitative repræsentation må ses i lyset af dette forbehold, mens den proportionelle fordeling på emner omvendt må antages at være repræsentativ med baggrund i brugen af ensartede søgekriterier gennem hele analyseperioden. Derfor burde det heller ikke have betydning for de slutninger, der drages i analysen.

195 missionsudsendelser

Der er fundet i alt 195 udsendelser inkl. et mindre antal genudsendelser fra perioden 1. april 1925 til 31. december 1965, som enten handler om mission eller har missionærer som de centrale medvirkende. Udsendelserne fordeler sig nogenlunde jævnt gennem den samlede årrække med enkelte udsving, som det fremgår af nedenstående tabel.

År	Antal udsendelser	År	Antal udsendelser
1925	1	1946	5
1926	1	1947	6
1927	3	1948	4
1929	1	1949	6
1930	5	1950	6
1931	4	1951	2
1932	3	1952	4
1933	6	1953	1
1934	7	1954	5
1935	3	1955	6
1936	5	1956	5
1937	8	1957	4
1938	2	1958	7
1939	6	1959	6
1940	6	1960	8
1941	5	1961	6
1942	3	1962	5
1943	1	1963	19
1944	1	1964	4
1945	2	1965	14

I det følgende er analysen opdelt i tre perioder svarende til de vigtigste skiftende tendenser i formidlingen.

Perioden 1925 til 1945: Ydre mission i kolonitiden

I den kommende halve Time skal jeg prøve paa at fortælle Dem lidt om Arogayaram, der er Sanskrit og betyder Sandhedens Gave, det Arbejde jeg er knyttet til i Indien, udgaaet fra danske Sygeplejerskers Missions-Forbund.²⁸

Sådan indledte Ellen Lund sit radioforedrag den 26. februar 1938 ifølge manuskriptet, der efterfølgende blev trykt i *Tidsskrift for Sygeplejersker*. Herefter beskrev Lund arbejdet på det missionssanatorium, hvor hun var ledende oversygeplejerske. Ud over selvfølgelig at beskrive det konkrete sundhedsarbejde, bragte det hende omkring

28. Ellen Lund: »Arogayaram, Sundhedens Gave, det ledende Missionssanatorium i Indien«, *Tidsskrift for Sygeplejersker* 1938, s. 272.

såvel klimaet,²⁹ som kastesystemet³⁰ og forholdet mellem de forskellige religioner blandt ansatte og patienter.³¹ Hendes foredrag gik ikke i detaljer med missionen som sådan, men hun slog indledningsvist fast, at »[s]kønt derfor det missionerende Arbejde – især udadtil – træder stærkt i Baggrunden, glemmer vi ikke, at Sjælen er endnu vigtigere end Legemet«. ³² Det samme fokus på det praktiske arbejde og lokale forhold – frem for det teoretiske og teologiske – synes at have gjort sig gældende for mange af de tidlige radioudsendelser om mission, som gennemgås nedenfor. Lunds foredrag er yderligere eksemplarisk af to grunde: For det første af tekniske årsager idet de fleste radioudsendelser blev indspillet i studiet, og de medvirkende missionærer derfor var enten tidligere udsendte eller på hjemmeophold – Lund rejste for eksempel tilbage til Indien samme år.³³ For det andet gennem selve foredragsformen med oplæsning af et manuskript og missionæren selv som tydelig afsender og dennes egen autoritet som referenceramme for emnet. Disse to forhold gør sig gældende for størstedelen af de 73 radioudsendelser fra årene frem til og med 1945, som på den ene eller anden måde behandler mission eller missionærer. Den første af disse blev bragt 12. november 1925 lidt over et halvt år efter Statsradiofoniens grundlæggelse 1. april og på et tidspunkt, hvor den daglige udsendelse stadig var på et forsøgsplan med i alt tre timer dagligt. Udsendelsen var en halv times »Foredrag« af østerlandsmissionæren Alfred Nielsen, der berettede »Fra Syrien«. ³⁴ Det fremgår ikke, hvorvidt og i hvor høj grad Nielsen kom ind på mission som sådan. Men han omtales udelukkende som cand.mag., og der blev samme år sendt tre ikke-missionsrelaterede landeforedrag med lignende titel. Det tyder alt sammen på, at udsendelsen simpelthen var, hvad titlen indikerer: Et oplysende program om landet Syrien. Udsendelsen er i så fald repræsentativ for en vigtig kategori inden for de missionsrelaterede udsendelser i den første del af denne periode, idet i hvert fald 12 ud af de 34 enkeltudsendelser frem til 1935 umiddelbart fremstår som formidling af sociale og politiske forhold i de lande, som de medvirkende missionærer havde kendskab til. I hvor høj grad, mission desuden er indgået i disse programmer, er vanskeligt at besvare, da oplysningerne for denne periode er meget sparsomme. De fleste af disse udsendelser beskæfti-

29. *ibid.*, s. 273.

30. *ibid.*, s. 275.

31. *ibid.*, s. 277ff.

32. *ibid.*, s. 272.

33. Bundgaard 1942, s. 209.

34. larm.fm: programoversigt 1925-11-12.

gede sig med Asien,³⁵ herunder særlig Indien, med undtagelse af et enkelt foredrag, som afrikamissionæren J. Bræstrup holdt med en typisk allusion til den imperiale begejstring for overskridelse af afstande og grænser samt tidstypisk fokus på folkegrupper: »Hvor Racerne mødes (Afrika)«. ³⁶ På den mindre alvorlige front berettede den hjemvendte Niels H. Brønnum fra Sudanmissionen om »Jagt i Vestafrika«. ³⁷ Behandlingen af det klassiske danske missionsland Indien blev yderligere styrket efter 1933, hvor den på den tid kendte missionær L. P. Larsen vendte tilbage til Danmark³⁸ og i de næste år frem til sin død i 1940 medvirkede i flere udsendelser om indiske samfundsforhold. En del af disse udsendelser er anmeldt i *Politiken*, og det fremgår, at de kredsede om situationen i landet i bred forstand under indtryk af den indiske selvstændighedsbevægelse.³⁹ Larsen rettede blandt andet kritik mod Indiens nye forfatning, fordi den ikke betød reelt selvstyre, og kom ind på mission i forbindelse med kastepproblematikkerne.⁴⁰ Fra anden halvdel af 1930'erne var Larsen sammen med sudanmissionæren Ernst Engskov de eneste missionærer, der med sikkerhed medvirkede som eksperter i andet end mission. Engskov fortalte ligeledes om en aktuel situation med elementer af kulturelt opbrud under overskriften »To

35. larm.fm: programoversigt 1927-04-27: »Drengetime. Foredrag: Dreng i Kina, Missionær Poul Baagøe«; larm.fm: programoversigt 1930-01-14: »Foredrag: England og Indien, I. Professor Hans Bjerrum«; larm.fm: programoversigt 1930-01-22: »Foredrag: England og Indien, II. Professor Hans Bjerrum«; larm.fm: programoversigt 1930-09-28: « Foredrag: Sociale Forhold i Indien. Missionær Johs. Bittmann«; larm.fm: programoversigt 1931-02-28: »Foredrag: Situationen i Indien. Missionspræst Johan Andersen«; larm.fm: programoversigt 1931-11-30: »Foredrag: Østens Kvinder. Missionær i det danske Missions-Selskab Martha Malthe«; larm.fm: programoversigt 1934-04-19: »Foredrag: Indiske Landsbyer. Missionær, Pastor Castor Brisson«.

36. larm.fm: programoversigt 1933-06-16.

37. larm.fm: programoversigt 1931-05-21.

38. C. Bindlev: *L.P. Larsen: Professor, Dr. theol, Missionær i Indien*, København 1945, s. 307ff.

39. larm.fm: programoversigt 1933-06-27: »Foredrag: Hvad der staar paa Spil i Indien. Missionær, Professor L. P. Larsen«; larm.fm: programoversigt 1934-05-18: »Foredrag: Religiøse Brydninger i Indien, I. Missionær, Professor L. P. Larsen«; larm.fm: programoversigt 1935-10-24: »Foredrag: Indiens nye Forfatning. Professor L. P. Larsen«; larm.fm: programoversigt 1937-04-25: »Foredrag: Hvad sker der i Indien? Professor, Dr. theol. L. P. Larsen«; larm.fm: programoversigt 1939-08-2: »England og Indien. Den nyeste Fase. Professor L. P. Larsen«; larm.fm: programoversigt 1936-10-29: »Foredrag: Verdensreligionerne under Omdannelse. Indiens gamle Religioner under nye Indflydelser. Professor, Dr. theol. L. P. Larsen«.

40. Eksempelvist PH: »Radioen i Gaar. Dir. Jensens Hviledag«, *Politiken*, 26. april 1937, s. 4.

Verdener mødes. Den moderne Civilisation i det primitive Afrika«. ⁴¹ Det er i den forbindelse usikkert, i hvor høj grad den serie på fire udsendelser, som J. Bræstrup producerede omkring krigsudbruddet, »For Piger og Dreng«, omhandlede mission. Bræstrup havde tilsyneladende ret ekstraordinært medbragt optageudstyr på en verdensrejse. De første titler var indbegrebet af eventyrlyst og opfordring: »Afrika kalder« ⁴² og »Australien kalder!«, ⁴³ men blev senere modereret til »Mikrofonen besøger Fiji-Øerne« ⁴⁴ og »Mikrofonbesøg i Honolulu«. ⁴⁵

Til rækken af indiensudsendelser bidrog desuden de to udenlandske missionærer Stanley Jones og C. F. Andrews med tolkede udsendelser henholdsvis den 22. marts ⁴⁶ og den 12. april 1934. ⁴⁷ Stanley Jones talte om sine »Bestræbelser for at befri Evangeliet fra den verdsliggjorte vestlige Kultur«, ⁴⁸ mens Andrews beskrev det store jordskælv i Bihar, som havde fundet sted få måneder tidligere og appellerede til nødhjælp fra danskerne. ⁴⁹ I deres foredrag spillede Gandhi en central rolle, hvilket afspejler, at begge missionærer identificerede sig med kampen for indisk uafhængighed og leverede centrale bidrag til den europæiske reception af Gandhis filosofi foruden indisk kristendom i almindelighed. ⁵⁰ En anden udsendelse, der forenede mission med politisk og socialt engagement kom den 14. juni 1933, hvor Karen Jeppe talte en halv time om »Internationalt Sindelag« ⁵¹ som et led i den danmarksturné, hun foretog samme år til støtte for armenske flygtninge. ⁵²

41. larm.fm: programoversigt 1939-02-07.

42. larm.fm: programoversigt 1940-01-07.

43. larm.fm: programoversigt 1940-01-31.

44. larm.fm: programoversigt 1940-02-21.

45. larm.fm: programoversigt 1940-03-06.

46. larm.fm: programoversigt 1934-03-22: »Foredrag. Missionær, Dr. Stanley Jones, Indien«.

47. Larm.fm: programoversigt 1934-04-12.

48. Anonym: »Dr. Stanley Jones i København«, *Lytterbladet*, 22. marts 1934, s. 8.

49. Olf: »Andrews opfordrer til Hjælpeaktion for det jordskælvsramte Indien«, *Kristeligt Dagblad* 13. april 1934, s. 2.

50. Det gjaldt også i Danmark: C. F. Andrews udkom på dansk med *Mahatma Gandhi's Tanker med Uddrag af hans Skrifter*, København 1931, og hans selvbiografi, *Min Gæld til Kristus*, København 1933, oversattes af Esther Menon (tidligere DMS), der selv var en af Gandhis støtter. DMS udgav tilsvarende Jones' klassiker *The Christ of the Indian Road* (på dansk *Kristus og Indien*, København 1926), som en mindre succes at dømme efter de mindst fire oplag, den udkom med i løbet af de to første år.

51. Larm.fm: programoversigt 1933-06-14.

52. Matthias Bjørnlund: *Karen Jeppe – den glemte heltinde* <http://www.folkedrab.dk/sw53983.asp>, u.å. (tilgået 21. juli 2013).

Selve missionsprojektet var helt sikkert omdrejningspunktet for udsendelser, der typisk tog udgangspunkt enten i en missionsrelateret problemstilling af strategisk art – som det skete i en række udsendelser med missionærer og ledende medlemmer af den hjemlige bevægelse⁵³ – eller i mere personlige/biografiske udsendelser om enkelte missionærers oplevelser og erfaringer.⁵⁴ Fælles for begge typer udsendelser er, at de placerer sig i den lokale virkelighed, oftest blandt befolkningen, på 'missionsmarken', og at de fremstår ikke-problematiserende i forhold til missionssagen. Dette indtryk er konstant for hele perioden, og den mest markante udvikling er i slutningen af 1930'erne en svag tendens til, at udsendelser fra Indien begrænsedes til fordel for Kina og de afrikanske områder. Overskrifterne »Under Afrikas glødende Sol« af missionssekretær Niels H. Brønnum⁵⁵ og »I Hjertet af Central-Afrika« med missionær Hans F. Jensen⁵⁶ slog her en slags 'frontier'-tone an, som også udtryktes i domprovst C. Skovgaard-Petersens missionshistoriske foredrag for elever i folke- og mellemskolen om »Nogle af Missions-

53. Larm.fm: programoversigt 1927-12-14: »Foredrag: Missionens Stilling i Kina. Provst Hans Koch«; Larm.fm: programoversigt 1927-07-22: »Foredrag: Kristendommen og de primitive Folk i Afrika. Missionær Niels H. Brønnum«; Larm.fm: programoversigt 1932-06-30: »Foredrag: Indien i Dag og den kristne Mission. Pastor Henry Christoffersen«; Larm.fm: programoversigt 1933-07-19: »Foredrag: Fra en primitiv Negerstammes religiøse Liv. Hedenskab og kristen Mission. Sudanmissionær Asbjørn Fog«; Larm.fm: programoversigt 1933-08-19: »Foredrag: Fra en primitiv Negerstammes religiøse Liv. Hedenskab og kristen Mission. Sudanmissionær Asbjørn Fog«; Larm.fm: programoversigt 1937-12-22: »Kirke og Mission i Abessinien, (1). Docent Lorenz Bergmann«; Larm.fm: programoversigt 1937-12-27: »Kirke og Mission i Abessinien, (2). Docent Lorenz Bergmann«; Larm.fm: programoversigt 1941-06-24: »Dansk Missionsarbejde blandt Kinesere. Missionssekretær, Pastor Eilert Morthen-sen«.

54. Larm.fm: programoversigt 1926-11-20: »Foredrag: Redningsarbejdet for kristne Slaver blandt Muhamedanere. Folkeforbundscommissær Karen Jeppe«; Larm.fm: programoversigt 1929-10-19: »Foredrag: Mit Arbejde mellem Armenierne. Frøken Karen Jeppe«; Larm.fm: programoversigt 1930-03-16: »'Samtale i en Bungalow'. Kaj Petersen, Mukden (Kina) og Poul Lange, Nellikuppam, (Indien)«; Larm.fm: programoversigt 1933-07-01: »Foredrag : Da vi fik Radio i Afrika. Missionær Clara Pedersen«; Larm.fm: programoversigt 1932-11-12: »Foredrag: Missionæren, Professor L. P. Larsen. (I Anledning af 70-Aaret for hans Fødsel). Biskop, Dr.theol. Valdemar Ammundsen«; Larm.fm: programoversigt 1935-04-17: »Kvindernes halve Time. Foredrag: Fremragende Kvinder i Ind- og Udland. Karen Jeppe«; Larm.fm: programoversigt 1945-07-07: »Minder om Karen Jeppe. Henni Forchhammer«.

55. Larm.fm: programoversigt 1936-09-07: »Foredrag: Under Afrikas glødende Sol. Missionssekretær N. H. L. Brønnum«.

56. Larm.fm: programoversigt 1937-03-03

historiens Helte«. ⁵⁷ Generelt er titlerne dog forholdsvis nøgterne med klart fokus på sted og situation. ⁵⁸

Hovedindtrykket er, at Statsradiofoniens udsendelser tilsammen tegnede ydre mission som en relevant og meningsfuld dansk aktivitet i den ikke-vestlige verden – som det skete helt eksplicit i udsendelsen »Hvorledes udbreder vi Kundskab om ydre Mission?« ⁵⁹ med centralbibliotekar Chr. Frimodt-Møller, der selv kunne tælle flere missionærer blandt sin nærmeste familie. ⁶⁰ Og til dels i en udsendelse som »Fredelige Erobrere. Danske Ingeniørers og Missionærers Arbejde i det fremmede« hvor Kina-missionær Johannes Rasmussen fra KFUM repræsenterede sidstnævnte. ⁶¹ Det samme gælder behandlingen af det strategiske missionsarbejde, som tilsyneladende fulgte hovedlinjen i missionsorganisationerne gennem ovennævnte enkeltnedslag. Interessante undtagelser inden for formidlingen af forestillinger om omverden relaterer sig til et tilbagevendende debateme blandt 1930ernes missionsteologer: Spørgsmålet om berøringsfladerne mellem kristendommen og andre religioner. Inspireret af blandt andet den komparative religionsvidenskab mente en række teologer, at missionen i højere grad burde anerkende elementer af sandhed i andre religioner. ⁶² Denne holdning blev i dansk radio i årene frem mod Anden Verdenskrig formidlet igennem en række udsendelser. Stanley Jones' udsendelse fra 1934 ⁶³ er allerede nævnt, et andet fremtrædende eksempel er udsendelsen »Blandt Buddhist-Munke i Kina« ⁶⁴ med lederen af Den Nordiske Buddhistmission, den norske missionær K. L. Reichelt. Reichelt var en af de første nordiske missionærer, der eksplicit inddrog dialog med an-

57. Larm.fm: programoversigt 1941-10-03, 1941-10-10.

58. Eksempelvist Larm.fm: programoversigt 1936-12-11: »For store Børn. Foredrag: En Juleaften hos en dansk Missionær i Kina. Olaf Linck«; Larm.fm: programoversigt 1942-02-28: »20 Aar i Indien. Missionær Karen Bardenfleth«; Larm.fm: programoversigt 1942-05-28: »I Pigeskole i Indien. Missionær Anna Søndberg fortæller Oplevelser. (For Piger og Drengene)«.

59. Larm.fm: programoversigt 1935-05-05.

60. http://www.denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Kirke_og_tro/L%C3%A6gmission%C3%A6r/Christian_Frimodt-M%C3%B8ller?highlight=Christian%20Frimodt-M%C3%B8ller (tilgået 22. juli 2013); http://www.denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Kirke_og_tro/L%C3%A6gmission%C3%A6r/Johannes_Frimodt-M%C3%B8ller?highlight=Christian%20Frimodt-M%C3%B8ller (tilgået 22. juli 2013).

61. Larm.fm: programoversigt 1941-04-02

62. Yates 1996, s. 94ff.; Eric J. Sharpe: *Comparative religion: a history*, Chicago 1997, s. 151ff.

63. Larm.fm: programoversigt 1934-03-22.

64. Larm.fm: programoversigt 1937-11-12.

dre religioner i sit arbejde, og indholdet fik da også denne kommentar i Politikens anmeldelse ved Poul Henningsen: »meget sympatisk og ganske uteologisk«. ⁶⁵ Fra en lignende vinkel angreb teologen Lorenz Bergmann spørgsmålet om forholdet til de andre religioner gennem to foredrag med titlen »Hvordan maa den kristne Mission betragte de ikke-kristne Religioner?«. ⁶⁶ Indholdet af udsendelserne fremgår af *Nordisk Missionstidsskrift*, hvor de senere samme år blev trykt i udvidet form, ⁶⁷ og det er, som titlen lægger op til, på den ene side en klar fremhævelse af kristendommen som eneste fuldstændige sandhed på den anden side en anerkendelse af elementer af denne sandhed i andre religioner. Sammen med Andrews rørte Reichelt og Bergmann altså ved det ømfindtlige spørgsmål om den vestlige kulturs universalisme, som efter krigen fik stor betydning i uafhængighedsbevægelserne i og uden for kirkerne og for missionsteologien. Et lignende eksempel på om ikke en direkte missions-kritik, så en kritik af bestemte missionsformer kan have været indholdet i udsendelsen »Indien og den kristne Missions Fremtidsmuligheder derude« ⁶⁸ med endnu en Gandhi-sympatisør, missionær Anne Marie Petersen, der på dette tidspunkt havde brudt med DMS og med sin Porto Novo-mission valgte en praksis, der tillempede kristendommens udtryk til indisk kultur. ⁶⁹ Det er dog usikkert, præcis hvordan udsendelsen har behandlet spørgsmålet om kristendommens forhold til hinduismen og Indiens øvrige religioner.

En faktor, der formentlig har bidraget til at få 'missionssagen' til at fremstå som en væsentlig indsats, var, at også bevægelsens aktiviteter i Danmark blev dækket, selvom de hverken var spektakulære som beretningerne fra missionsområderne eller berørte teologiske, filosofiske eller andre mere generelle emner. Målt i antal spillede disse aktiviteter ganske vist en mindre rolle i den samlede dækning, men de omfatter alligevel en række forskellige udsendelser om »Missionsugens Arbejde gennem 45 Aar«, ⁷⁰ om en missionsudstilling i Grundtvigshus, ⁷¹ to års-

65. P. H: »Radioen i Gaar: Kortfristede Skolebygninger«, *Politiken*, 13. november 1937, s. 10.

66. Larm.fm: programoversigt 1939-05-12, 1939-05-25.

67. Lorenz Bergmann: »Hvorledes maa den kristne Mission betragte de ikke-kristne Religioner?«, *Nordisk Missionstidsskrift* 1939.

68. Larm.fm: programoversigt 1937-11-16.

69. Rasmus Anker-Møller: *Porto Novo Missionen: et lille Stykke indo-dansk Historie*, Vojens 1940; Karen Vallgård: »Omvendte omvendelser: om to danske missionærers møde med Indien i første halvdel af det 20. århundrede«, *Historisk tidsskrift* 2008.

70. Larm.fm: programoversigt 1932-11-07.

71. Larm.fm: programoversigt 1936-09-25.

møder fra Lægmandsbevægelsen for Ydre Mission – begge udsendelser lagde tilsyneladende hovedvægten på de taler, som L. P. Larsen holdt ved hver lejlighed⁷² – samt jubilæumsudsendelser for Sudanmissionen,⁷³ Kvindelige Missions Arbejdere (KMA)⁷⁴ og Santalmissionen⁷⁵.

Ovenstående underbygger billedet af, at mission ansås for en væsentlig bevægelse, der skulle tages alvorligt og behandles på egne præmisser. Hovedreglen var således tilsyneladende, at det kun var missionærer eller i hvert fald teologer med sympati for mission, der udtalte sig om emnet. I den henseende skiller en diskussion om »Kristnes og ikke Kristnes Syn paa ydre Mission« sig ud. Diskussionen fandt sted mellem pastor og bestyrelsesmedlem i DMS, Axel Malmstrøm, og den socialdemokratiske folketings- og skolemand Vilhelm Rasmussen.⁷⁶ Eftersom sidstnævnte var kendt som »glødende og nærmest dogmatisk tilhænger af Charles Darwins udviklingslære og overbevist ateist«,⁷⁷ har udsendelsen formentlig været en reel stillingtagen for og imod mission. Som geograf og forfatter til en række bøger om kulturgeografiske emner må det i øvrigt formodes, at Rasmussen har drejet diskussionen ind på situationen i de lande, hvor dansk mission var aktiv. De resterende to udsendelser frem til krigsudbruddet går i hver sin retning med henholdsvis missionshistorie⁷⁸ og en gudstjeneste⁷⁹.

Med besættelsen blev kontakten til de udsendte missionærer og overførslen af økonomisk støtte besværliggjort. Dette afspejler sig ikke umiddelbart i et fravær af missionsudsendelser, men det var formentlig disse eller tilsvarende emner, der var indholdet i de 20 minutters udsendelse om »Den ydre Missions Kaar i Dag«,⁸⁰ som i november

72. Larm.fm: programoversigt 1934-09-10: »'L. Y. M.'s Aarsmøde. Foredrag: Hvordan Mennesker bliver Guds Børn. Professor L. P. Larsen, Indien«; Larm.fm: programoversigt 1937-09-06: »Den kristne Lægmandsbevægelses Aarsmøde. Bibelforedrag ved Professor L. P. Larsen«.

73. Larm.fm: programoversigt 1936-11-19: »Foredrag: Den røde Traad i al Mission. I Anledning af Sudanmissionens 25 Aars Jubilæum. Pastor emer. Gutzon Münster«.

74. Larm.fm: programoversigt 1940-01-12: »Kvindernes halve Time: Kvindelige Missions Arbejdere. Cand. mag. Elise Bockelund«.

75. Larm.fm: programoversigt 1942-09-24: »Træk af Santalmissionens Historie i trekvart Aarhundrede. Kirkeminister V. Fibiger«.

76. Larm.fm: programoversigt 1934-05-14.

77. http://www.denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Uddannelse_og_undervisning/P%C3%A6dagog/Vilhelm_Rasmussen?highlight=Vilhelm%20Rasmussen (tilgået 22. juli 2013).

78. Larm.fm: programoversigt 1934-08-16: »Foredrag: William Carey, et 100 Aars Minde. Missionær Poul Lange«.

79. Larm.fm: programoversigt 1931-03-08.

80. Larm.fm: programoversigt 1940-11-21.

1940 blev sendt med pastor Harald P. Madsen fra DMS. Radiogudstjenesterne havde hidtil tilsyneladende kun i begrænset omfang været knyttet til mission,⁸¹ men fra 1942 transmitteredes hvert år resten af besættelsen en gudstjeneste for ydre mission.⁸² Efter befrielsen kunne Sudanmissionens sekretær gøre status i »Den danske Hedningemissions Kaar under Besættelsen.«⁸³

Perioden 1946 til 1955: Afkolonisering til debat

I tiåret fra 1946 blev der sendt i alt 45 udsendelser med missionærer eller om mission. Af dem var det kun seks, der helt sikkert handlede om andre emner end mission. Det er målt pr. år stort set samme andel som i det foregående tiår 1935 til 1945 men med en udvikling i emnerne, der blandt andet afspejler Indiens opdeling,⁸⁴ den første bølge af afkolonisering i Mellemøsten⁸⁵ og udviklingen i Kina med borgerkrig og ophør af den japanske besættelse.⁸⁶ I en udsendelse med titlen »Hvad med de arabiske flygtninge?«⁸⁷ medvirkede Alfred Nielsen, der året forinden var vendt tilbage til Danmark efter 43 års udsendelse for Østerlandsmissionen i Syrien og Palæstina.⁸⁸ Hermed var Nielsen i færd med at indlede den kamp for at rette offentlighedens fokus mod de

81. Indtil besættelsen var der to gudstjenester med missionstema fra henholdsvis Det danske Missionsforbunds 50 års jubilæum, hvor »China Inland Mission og Missionsarbejdet i Kweichow« blev præsenteret af E. Rostø (Larm.fm: programoversigt 1938-06-19), og fra baptisternes børnegudstjeneste, der indeholdt en tale om »Børn paa Hedningemissionsmarken« (Larm.fm: programoversigt 1937-02-08).

82. Larm.fm: programoversigt 1942-10-18: »Gudstjenesten i Helligaandskirken«; Larm.fm: programoversigt 1943-10-25: »Gudstjenesten i Christiansborg Slotskirke for ydre Mission«; Larm.fm: programoversigt 1944-11-19: »Gudstjenesten i Christiansborg Slotskirke. Gudstjeneste for Ydre Mission«.

83. Larm.fm: programoversigt 1945-07-11.

84. Larm.fm: programoversigt 1947-01-03: »Brydningen mellem Hinduer og Muhamedanere. Missionær Knud Heiberg«.

85. Larm.fm: programoversigt 1946-02-20.

86. Larm.fm: programoversigt 1948-06-07: »Kina i Dag. Missionær Thorkild Rasmussen«; Larm.fm: programoversigt 1952-07-21: »Kina — landet med den årtusindgamle kultur. Medvirkende: Missionær Poul H. Baagøe, pastor Erling Bolvig, gartner Aksel Olsen« m.fl.; Esther Menon, der i 1947 talte om Den indiske kvindes stilling i det nye Indien, er talt med, selvom hun havde brudt med DMS tyve år tidligere (Larm.fm: programoversigt 1949-05-12).

87. Larm.fm: programoversigt 1955-08-12.

88. Harald Nielsen: *Tålmodighed forpligter: 9 kapitler af Danmissions islamhistorie*, Frederiksberg 2005, s. 423.

palæstinensiske flygtninge, som blev en mærkesag for ham og senere for hans søn, teologen Svend Holm-Nielsen.⁸⁹

Det forholdsvis begrænsede antal 'ekspertudsendelser' blev fulgt af en vækst i den række udsendelser, som behandlede missionen i dens globale udtryk. »Flyvemaskinen i Missionens Tjeneste« var således titlen på den første udsendelse om mission i denne periode,⁹⁰ og samtalen med generalsekretær i DMS, pastor Conrad Rendtorff, var ret sikkert foranlediget af anskaffelsen af det fællesnordiske missionsfly Ansgar samme år. En intern udvikling i missionsbevægelsen kunne altså danne grundlag for en udsendelse og et emne, der tegnede mission fra en moderne og opbyggende vinkel. Udsendelsens emne understregede den logistiske udvikling, som kom til at accelerere i de følgende år, og forvarslede den vinkel, som Danmarks Radio kom til at lægge på ydre mission i årene efter krigen: Udsendelser, der rapporterede direkte fra missionærernes arbejde, voksede i antal – sikkert også fordi teknikken muliggjorde flere udsendelser, der var optaget på 'missionsmarken'. En del af disse udsendelser videregav overordnede beskrivelser af missionsorganisationernes arbejde i bestemte lande. Her kom radioen rundt til nogle af de store folkekirkelige missioner. Det var især DMS' missioner, der også talmæssigt var de største,⁹¹ men også de to store grundtvigsk-prægede organisationer Østerlandsmissionen, som var genstand for fire udsendelser inden for få år,⁹² og Santalmissionen der

89. http://www.denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Kirke_og_tro/Teolog/Svend_Holm-Nielsen?highlight=Svend%20Holm-Nielsen (tilgået 22. juli 2013).

90. Larm.fm: programoversigt 1946-01-03.

91. Ud over de andetsteds omtalte: Larm.fm: programoversigt 1946-11-20: »14 Aar under japansk Terror. Samtale med Missionær, Pastor Friemer-Larsen«; Larm.fm: programoversigt 1948-01-20: »18 Aar blandt Hovedjægere paa Celebes. Major i Frelsens Hær Kristian Frederiksen«; Larm.fm: programoversigt 1951-05-22: »Kirkens kår på den danske missionsmark i Kina. Sognepræst Aksel Julius Sørensen«; Larm.fm: programoversigt 1953-02-28: »Blandt spedalske i Indien. Missionssekretær, pastor Axel K. Jensen«; Larm.fm: programoversigt 1954-09-15: »41 år i Indien. En santal-missionær fortæller«; Larm.fm: programoversigt 1954-01-29: »Kvindernes eftermiddagsprogram. Karen Jeppe i Armenien«; Larm.fm: programoversigt 1952-06-21: »Mellem hindustuder i Bombay. Missionær Olga Kaae, leder af Universitetssettlementet i Bombay«.

92. Larm.fm: programoversigt 1946-07-31: »Smaatræk fra et Hospital i Syrien. Missionær, Sygeplejerske Inger Birk«; Larm.fm: programoversigt 1947-11-18: »Danmark i den syriske Ørken. Den danske Missionsstation i Nebk og et Besøg i en nærliggende Beduinlejr. Journalist Jørgen Benzon«; Larm.fm: programoversigt 1948-03-05: »Under Dannebrog i den syriske Ørken. I Anledning af Østerlandsmissionens 50 Aars Jubilæum. Sognepræst Jens Juul-Sørensen, Øjenlæge Henrik Møller og Hans Fonsmark«; Larm.fm: programoversigt 1949-08-05: »Fra Østerlandsmissionens arbejds-mark i Syrien. Missionær S. Geleff«.

blev dækket i to udsendelser.⁹³ Derudover sendtes »Videreførelse af Karen Jeppes Arbejde«. ⁹⁴ Den mest fremtrædende plads var altså indtaget af mere fokuserede reportager direkte fra missionærenes hverdag og med udgangspunkt i konkrete arbejdsopgaver eller den enkelte missionærs liv og erfaringer. Titlerne antyder, at en del af vægten har ligget på det spektakulære ved danskere i eksotiske lande, som også ligger i to udsendelser med »Besøg hos hjemvendt missionær«, der blev bragt i Skoleradioens fag kristendomskundskab.⁹⁵ En mere romantisk fortælling om missionæren ved civilisationens yderste grænse kunne også optræde; i 1955 havde skoleradioen således to missionshistoriske udsendelser af 25 minutter med de heroiserende titler »Det store gennembrud« og »På forpost«. ⁹⁶ Det fremgår ikke, om de forholdt sig til dansk eller udenlandsk mission. Mere indirekte omtale fandt sted, da missionæren Axel G. Krebs sendte en hilsen fra Indien til Dansk Samvirkes 12. sommerstævne for udlandsdanske på Kronborg.⁹⁷

Bevægelsens arbejde i Danmark blev dækket af reportager fra de to store missionsudstillinger i Aarhushallen⁹⁸ og Ålborg,⁹⁹ som var tilløbsstykker i datiden med et besøgstal begge steder på omkring 35.000.¹⁰⁰ Udstillingerne var opbygget om tableauer fra de lande, hvor danske missionærer arbejdede, med rundvisere i eksotiske dragter, og i hvert fald titlen på den første udsendelse »Reportage fra Indien, Kina og Afrika« antyder, at hovedvægten lå på udstillingernes etnografiske fremstillinger. DMS' 125 års jubilæum i Danmark blev markeret gennem en søndagstransmission fra organisationens stiftelseskirke Lyngby Kirke,¹⁰¹ og i slutningen af perioden gav biskop Gudmund Schiøler,

93. Larm.fm: programoversigt 1947-06-06: »Missionen i Indiens Jungle. Samtale om Santalmissionen ,med Missionssekretær, Pastor Axel Thormann«; Larm.fm: programoversigt 1947-09-24: »Hvad er Santalmissionen og hvad har den betydet? Fhv. Minister V. Fibiger«.

94. Larm.fm: programoversigt 1947-10-03.

95. Larm.fm: programoversigt 1948-09-16, 1949-01-11.

96. Larm.fm: programoversigt 1955-01-13, 1955-01-15, med genudsendelsen Larm.fm: programoversigt 1955-02-05.

97. Larm.fm: programoversigt 1952-06-22.

98. Larm.fm: programoversigt 1947-09-03: »Danske Missionærers Arbejdsmark. Reportage fra Indien, Kina og Afrika — paa Missionsudstillingen i Aarhushallen«.

99. Larm.fm: programoversigt 1954-09-17: »Østen i ord og billeder. En filmreportage fra missionsudstillingen i Ålborg«.

100. Materiale om udstillingerne i de to byer i DMS' arkiv i Rigsarkivet under »Korrespondance o.a. materiale vedr. missionsudstillinger 195: 1947 – 1954«.

101. Larm.fm: programoversigt 1946-06-17.

som sad i bestyrelsen for Santalmissionen, en samlet vurdering af »Dansk ydre mission i dag«.¹⁰²

I samtidens missionsbevægelse på verdensplan blev en række centrale begreber sat til debat efter krigen. Den vigtigste årsag var de forandringer, der skyldtes, at afkoloniseringen mange steder satte begrænsninger for missionen, som ikke havde været der i kolonitiden, og at lokale kristne krævede mere indflydelse på deres kirker, kombineret med den fortsatte industrialisering og urbanisering efter krigsafslutningen. Nogle af disse spørgsmål blev formidlet i to udsendelsesrækker med overskrifterne »Den kristne verdensmission« og »Den missionerende kirke«. Redaktøren af sidstnævnte var Erik W. Nielsen, der senere blev en vigtig aktør i international missionsteologi,¹⁰³ og udsendelserne blev fulgt af et studiekredsmateriale, som blev distribueret gennem bl.a. DMS.¹⁰⁴ I udsendelserne, der løb fra september 1949 til januar 1951, gav missionærer og danske missionsstøtter deres bud på fremtidens mission – fra »Missionens 'Hvorfor?'«¹⁰⁵ over spørgsmålet »Skal den kristne forkyndelse have nye former?«¹⁰⁶ til »Ydre Missions arbejdsmuligheder på den aktuelle baggrund«,¹⁰⁷ »Den historisk politiske situation i Asien og Afrika«,¹⁰⁸ »Hverdagens opgaver og problemer for nutidens ydremissionær«,¹⁰⁹ samt missionens sociale arbejde inden for sygdomsbehandling og opdragelse.¹¹⁰ På denne baggrund blev der til sidst lagt op til debat om missionens formål. I »Hvorfor drive missionsarbejde?«¹¹¹ diskuterede professor Regin Prenter med religionshistorikeren Frits Pullich. Mødet mellem Prenter, der sad i bestyrelsen for Den nordiske kristne Buddhistmission,¹¹² og sidstnævnte, der vel nærmest repræsenterede en sekulær humanisme,¹¹³ er et sjældent eksempel på de-

102. Larm.fm: programoversigt 1954-05-25.

103. Harald Nielsen: *Erik W. Nielsen*, Frederiksberg 2012.

104. Ludvig Rasmussen: »Den missionerende Kirke«, *Tidsskrift for radio* 1951.

105. Larm.fm: programoversigt 1949-09-21, 1949-09-26, 1949-10-14.

106. Larm.fm: programoversigt 1950-07-06.

107. Larm.fm: programoversigt 1950-11-20.

108. Larm.fm: programoversigt 1950-11-06.

109. Larm.fm: programoversigt 1950-11-27.

110. Larm.fm: programoversigt 1950-12-04: »Den missionerende kirke: Lidt om lægemission. Overlæge Anders Christensen. Opdragelsens betydning i den kristne mission. Pastor C. A. V. Rendtorff«.

111. Larm.fm: programoversigt 1950-12-18.

112. Prenters tanker om mission kan for eksempel findes i det senere foredrag »Vi og de andre religioner«, *Ny Mission* 7, Valby 2004, s. 58.

113. Johannes Møllehave: »Forord«, *Uden for alle grænser – Et udvalg af sognepræst Jens Mathias Eriksens breve fra perioden 1923 til 1952 til religionshistorikeren Frits Pullich*, Charlottenlund 1979, s. 9.

bat om mission. I den sidste udsendelse i rækken talte professor, dr. theol. K. E. Skydsgaard om »Evangeliets budskab og kirkernes splittethed«. ¹¹⁴

Debatten om missionens fremtid og eksistensberettigelse var altså domineret af teologer, og den enlige kritiker (Pulich) var sat over for en af samtidens absolut førende (Prenter). I 1954 kom imidlertid for første gang en stemme alene til orde, der hverken var missionær, teolog eller tilknyttet missionsbevægelsen. Det skete med foredraget »Kristendommens mission blandt Afrikas negre« ¹¹⁵ af forfatteren, kaptajn Jørgen Halck. Det var også titlen på et kapitel i sammes erindringer fra 1952 *Fra hav til hav*, og hvis indholdet kan antages at være det samme, handlede udsendelsen om religionens rolle i den konflikt, som afrikanerne oplevede qua racisme og sammenbrud af traditionel kultur. Halck så en risiko for, at kommunismen ville vinde frem på kontinentet, men skønnede, »at Kristendommen nu virkelig har en enestaaende Lejlighed til at medvirke til at Negerens sande Personlighed bliver udviklet og udfoldet«. ¹¹⁶ Altså ikke en kritik af mission men tværtimod en opbakning om dens betydning, der svarede meget godt til den selvkritik og strategidiskussion, som missionen selv rejste på denne tid, og som i radioen blev repræsenteret igennem Erik W. Nielsens ovennævnte udsendelsesrække.

Uden for kategorierne kom en enkelt udenlandsk missionær til orde, da Stanley Jones var i Danmark igen, og Radioen transmitterede ham fra Jerusalemskirken i København. ¹¹⁷ Det er desværre ikke klart, hvad udsendelsen nærmere handlede om.

Perioden 1956 til 1965: Mission som kristent u-landsarbejde

I den sidste del af perioden er der fundet hele 77 udsendelser, der på den ene eller anden måde behandlede mission. Andelen af udsendelser, hvor missionærer optrådte som eksperter inden for emner, der ikke var direkte missionsrelaterede, var stort set konstant. Den tidligste er »Indien i dag – materiel udvikling og religiøse forhold« ved missionær pastor Povl Wandall. ¹¹⁸ Det er imidlertid to personer, der står for alle de øvrige af denne type udsendelser: Den tidligere om-

114. Larm.fm: programoversigt 1951-01-08.

115. Larm.fm: programoversigt 1954-08-03.

116. Jørgen Halck: *Fra hav til hav*, København 1952, s. 103.

117. Larm.fm: programoversigt 1952-01-17.

118. Larm.fm: programoversigt 1957-01-07.

tale missionær Alfred Nielsen fra Østerlandsmissionen behandlede det israelsk-palæstinensiske spørgsmål i fire udsendelser¹¹⁹ samt medvirken i en enkelt diskussion med den danske islamkonvertit A.S. Madsen,¹²⁰ mens Hans Emming, der var udsendt for den danske baptistmission til Centralafrika frem til 1965,¹²¹ medvirkede i i alt otte udsendelser om afrikanske forhold¹²² – heraf dannede de fem en selvstændig udsendelsesrække, som Emming stod bag i 1963 med titlen »Midt i Afrika«, og som samme år udkom på Baptisternes Forlag.¹²³ Til dette billede af missionærernes svindende rolle som eksperter tæller to udsendelser som led i Radioens aftenhøjskoles tema »De store verdensreligioner«, hvor missionærers personlige – og må man forvente evangeliserende – møde med andre religioner dannede udgangspunkt for en samtale om disse.¹²⁴ Ellers handlede de fleste af udsendelserne som tidligere

119. Larm.fm: programoversigt 1957-08-22: »Hvorfor slutter jøder og arabere ikke fred? Missionær, cand. mag. Alfred Nielsen«; Larm.fm: programoversigt 1958-06-23: »Det arabiske flygtningespørgsmål må løses. Kan staten Israel hjælpe med dertil? Missionær, cand. mag. Alfred Nielsen«; Larm.fm: programoversigt 1959-05-27: »Øst er Øst – og Vest er Vest. Arabisk og jødisk kultur i Palæstina. Pastor cand. mag. Alfred Nielsen«; Larm.fm: programoversigt 1962-02-16: »Kan Israel og den arabiske verden forsones? Samtale mellem redaktør Mogens Kofoed Hansen og missionær, cand. mag. Alfred Nielsen«.

120. Larm.fm: programoversigt 1960-03-14: »De store verdensreligioner: Der er kun én gud — Allah. Muhammedanismens væsen. Professor, dr. phil. C. G. Feilberg. Islam i dag. Samtaler med tidligere missionær, cand. mag. Alfred Nielsen og med en dansk muhammedaner A. S. Madsen«.

121. Anonym: »I felten«, *baptist.dk*, København 2010, s. 15.

122. Larm.fm: programoversigt 1958-06-19: »Belgisk Congo«, afsnit otte i Jørgen Veld-Petersens serie om Afrika; Larm.fm: programoversigt 1959-04-10: »Fødsel og død – i afrikanerens kultur. Missionær Hans Emming, Ruanda Urundi«; Larm.fm: programoversigt 1959-06-20: »De gamle religioner – i Ruanda Urundi. Missionær Hans P. Emming«; Larm.fm: programoversigt 1959-04-18: »Fra hakke til bulldozer. Indtryk af afrikanernes stilling i den voldsomme udvikling. Missionær Hans Emming, Ruanda-Urundi«; Larm.fm: programoversigt 1963-02-12: »Midt i Afrika. Burundi før, under og efter uafhængighedserklæringen. Missionær Hans Emming«; Larm.fm: programoversigt 1963-02-19: »Midt i Afrika. Hvid og sort i Burundi 1962. Missionær Hans Emming«; Larm.fm: programoversigt 1963-02-26: »Midt i Afrika. flygtningeproblemer i Øst- og Centralafrika. Missionær Hans Emming«; Larm.fm: programoversigt 1963-03-12: »Midt i Afrika. U-landshjælp set fra de modtagendes side. Missionær Hans Emming«.

123. Hans Emming: *Midt i Afrika: Fem radioforedrag*, København 1963.

124. Larm.fm: programoversigt 1963-03-26: »Sådan mødte jeg muhammedanismen. Samtale med missionær, pastor Jens Enevoldsen, Pakistan«; Larm.fm: programoversigt 1963-04-02: »Sådan mødte jeg Afrikas primitive religioner. Samtale med missionær Arne Pilgaard Pedersen«.

om enkelte missionærers konkrete oplevelser eller erfaringer – frem for mere generelle politiske, sociale eller religiøse temaer.¹²⁵ I denne sammenhæng bragte Danmarks Radio tre udsendelser, der behandlede missionærernes personlige motiver og altså for første gang fremstillede mission som en individuel tilskyndelse og dermed måske i virkeligheden lagde en distance til fænomenet, der kun havde været latent tidligere.¹²⁶ Ellers er den største forskel i forhold til perioden før, at de fleste udsendelser nu havde fokus på Afrika.¹²⁷

Det var i denne periode, dansk, sekulær udviklingsbistand voksede sig stor med grundlæggelsen af Danida i 1962, og det virker oplagt at se en del af de ovennævnte udsendelser som udtryk for en fremstilling af missionærerne som en slags udviklingsarbejdere eller

125. Larm.fm: programoversigt 1956-03-28: »Kvindernes Eftermiddagsprogram. Til høvedingefest i Æthiopien. Missionær Marianne Andersen«; Larm.fm: programoversigt 1956-10-17: »Da spyddet afløstes af blyanten. Fra den første danske missionsstation i Æthiopien. Missionær Marianne Andersen«; Larm.fm: programoversigt 1956-03-30: »Missionær i Kina. Samtale med Helen Madsen«; Larm.fm: programoversigt 1956-04-28: »Missionær i Kina. Samtale med Helen Madsen«; Larm.fm: programoversigt 1957-08-16: »Missionær i Ulanga-dalen. Fra Luthersk Missionsforenings arbejde i Østafrika. Samtale med sygeplejerske Inger Jessen«; Larm.fm: programoversigt 1959-08-16: »Blandt spedalske i Afrika. Samtale med missionær Harry Jørgensen«; Larm.fm: programoversigt 1960-01-25: »Kvindernes eftermiddagsprogram. Missionsskolen i Kasjasjn i Afrika. Samtale med lærerinde Gudrun Larsen«; Larm.fm: programoversigt 1958-08-19: »Missionærliv i Indien. Reportage. Pastor R. Bjerglund Andersen«; Larm.fm: programoversigt 1960-01-21: »Armeniermissionens arbejde. Marie Jacobsens liv og virke for 'Fuglereden' i Libanon«; Larm.fm: programoversigt 1960-04-13: »Kvindernes eftermiddagsprogram. Et liv i tro, kærlighed og udholdenhed. Om Ellen Nielsen og hendes 62-årige virke i Manchuriet«; Larm.fm: programoversigt 1960-04-22B: »Missionær blandt muhamedannere. Samtale med tidligere østerlandsmissionær, cand. mag. Alfred Nielsen«; Larm.fm: programoversigt 1961-11-22: »Pionermissionær blandt åndedyrkere i Sudan. Samtale med N. H. Brønnum«; Larm.fm: programoversigt 1960-07-15: »Kvindernes eftermiddagsprogram. [...] Samtale med missionær Elly Hansen«; Larm.fm: programoversigt 1963-06-22: »Set udefra. Hvad slår Dem, når De vender tilbage til Danmark, har radioen spurgt missionær Hans Emming«.

126. Larm.fm: programoversigt 1962-05-31: »Ud i alverden. Samtaler med unge missionærer. (Ungdomsudsendelse)«; Larm.fm: programoversigt 1963-11-20: »Hvorfor jeg må rejse ud. Missionær Stinne Olivarius«; Larm.fm: programoversigt 1965-04-04B: »De tror på Gud og Afrika. En reportage om dansk mission i Adamawa-provinsen i Nordnigeria«.

127. Dertil kommer to lettere afvigende missionærportrætter: »Isbjørnejæger og missionær. Samtale med fhv. pastor Jens Olsen om missionsvirksomhed og lærergerning i Nordgrønland – men mest om jagt!« (Larm.fm: programoversigt 1958-02-09) og en mindeudsendelse i anledning af Albert Schweitzers død (Larm.fm: programoversigt 1965-09-05).

u-landsfrivillige. Det er tydeligt i en udsendelse med den sigende titel »Førstehåndsindtryk fra u-landene« om danske missionærers erfaringer i Asien og Afrika¹²⁸ og i Hans Emmings udsendelse »Den professionelle missionær« fra serien »Midt i Afrika«,¹²⁹ samt delvist i de udsendelser der satte fokus på projekter frem for personer – »Guds udstødte. Besøg på Santalmissionens kolonier for spedalske i Indien«,¹³⁰ »Daglig liv i Rwanda« om en missionsstations arbejde i Østafrika¹³¹ og måske »Gammel i Afrika«, der blandt andet besøgte en missionsstation i Tanganyika.¹³² Der blev yderligere sendt tre udsendelser for børn, der berørte mission. Den ene, »På missionsskole i Afrika«,¹³³ har formentlig mest handlet om de lokale elever, mens den anden fortalte børnene om ydre mission som led i serien »Kirken i hverdagen«. ¹³⁴

I denne periode fortsatte den debat om mission, som var begyndt i de foregående år, og på stort set de samme præmisser. Kritik udefra kom tilsyneladende kun i et enkelt tilfælde til orde ved Karen Herold Olsen i udsendelsen »Kampen om den sorte Mands Sjæl. En neutral iagttagers betragtninger over missionsarbejdet i Afrika«. ¹³⁵ Det var, som det fremgår, kun anden gang, der blev bragt en udsendelse, hvor en person uden for missionsmiljøet forholdt sig til mission, uden at en missionær eller teolog var inviteret med. Ellers kom debatten fortsat fra missionskredsene selv. Ikke mindst fra missionærer der fortsatte diskussionen om den nye verdensorden: »Den kristne missions kår i Afrika«, ¹³⁶ »Har Indien brug for kristendom?«, ¹³⁷ »Synd for de sorte?«. ¹³⁸ Alvorren i denne type udsendelser afspejlede sig i det overblik, som DMS-missionæren Kaj Baagø fra Bangalore gav over »Missionens stilling i Indien«; ¹³⁹ Baagø selv brød få år senere med DMS og tog afstand fra mission i det hele taget – han blev efterfølgende en af pionererne inden for Danida i Indien og senere dansk ambassadør. ¹⁴⁰ Som en yderligere

128. Larm.fm: programoversigt 1961-04-08.

129. Larm.fm: programoversigt 1963-03-05.

130. Larm.fm: programoversigt 1964-05-23, 1964-05-23.

131. Larm.fm: programoversigt 1964-04-03.

132. Larm.fm: programoversigt 1965-02-22, 1965-07-15.

133. Larm.fm: programoversigt 1958-03-31, 1958-04-03.

134. Larm.fm: programoversigt 1961-04-19, 1961-04-20.

135. Larm.fm: programoversigt 1956-04-18.

136. Larm.fm: programoversigt 1957-02-13.

137. Larm.fm: programoversigt 1958-10-03.

138. Larm.fm: programoversigt 1959-05-06.

139. Larm.fm: programoversigt 1960-10-19.

140. Jørgen Harboe: *Manden, der ville frelse verden: Historien om Kaj Baagø*, København 2010.

understregning af opbruddet i de vante rammer kom ghaneseren Daniel S. Odoom, der boede i Danmark, som første repræsentant for missionslandene til orde i 1964 med en kommentar til spørgsmålet »Vil de afrikanske religioner sejre over kristendommen?«.¹⁴¹

Men forandringerne kom ikke kun fra de tidligere kolonier. En anden debat blev rejst af de missionsfolk, der mente, at Vestens kristne havde mistet interessen for sagen, og at missionen var ved at tabe udviklingslandene til den sekulære bistand. »Hvordan kommer Afrika os ved?«, spurgte bestyrelsesmedlem i Sudanmissionen H. F. Rasmussen.¹⁴² Et svar blev givet i en transmission fra et møde på Askov Højskole om ydre missions eksistensberettigelse¹⁴³ organiseret af professor Hal Koch, der ligeledes sad i bestyrelsen for Sudanmissionen. Med mødet ville Koch ligesom med sin samtidige bog *Fremtiden formes*¹⁴⁴ slå ydre mission fast som en almen kristen forpligtelse og en ligeværdig partner til udviklingshjælpen. Udsendelsen blev tilsyneladende fulgt op med samtaler med missionær Gurli Vibe Jensen fra Sudanmissionen.¹⁴⁵

Det er ikke til at sige, om det skyldtes Kochs opråb, men Danmarks Radio besluttede kort tid efter at producere to serier om mission, der begge knyttede kristendom og udviklingsarbejde sammen: Skole-TV sendte som en del af religion for de ældre elever serien « Den missionerende kirke», der over fire udsendelser bevægede sig fra dansk missions rødder til nutidens humanitære arbejde.¹⁴⁶ Mens radioen to

141. Larm.fm: programoversigt 1964-12-19: »Himlen under jorden. Vil de afrikanske religioner sejre over kristendommen? Daniel S. Odoom, Ghana«, jf. Daniel Semanu Odoom: *Afrikansk synspunkt*, København 1973, s. 21-27.

142. Larm.fm: programoversigt 1961-03-24.

143. Larm.fm: programoversigt 1962-09-25.

144. Koch 1962.

145. Larm.fm: programoversigt 1962-10-22, 1962-12-25.

146. Larm.fm: programoversigt 1963-02-27: »Den missionerende kirke. Det begyndte i Trankebar. Den lutherske verdensmissions start«; Larm.fm: programoversigt 1963-03-13; 1963-03-18, 1963-03-18, 1963-03-21: »Den missionerende kirke. Den lille menighed med den store mission. Brødremenigheden og Christiansfeldt«; Larm.fm: programoversigt 1963-03-20, 1963-03-25, 1963-03-29: »Den missionerende kirke. Med budskab. Kirkens mission i dag«; Larm.fm: programoversigt 1963-03-27, 1963-04-01, 1963-04-04: »Den missionerende kirke. I tjeneste. Kirkens humanitære arbejde«.

år efter sendte syv udsendelser, hvor Kaj Erik Lindqvist fulgte dansk mission i Afrika og de selvstændige kirker.¹⁴⁷

Endelig blev der i perioden sendt to missionshistoriske udsendelser.¹⁴⁸

Om missionsudsendelser som del af den samlede omverdensdækning

I det ovenstående er gennemgået de 195 missionsrelaterede udsendelser, som er fundet gennem søgningen på Larm.fm. Fordelingen per år er tidligere anskueliggjort i en tabel. For at få et yderligere indtryk af udviklingen kan analyseperioden opdeles i tiår, hvilket giver 34 udsendelser for årene 1925-1935, 39 for 1936-1945, 45 for 1946-1955 og 77 for perioden 1956-1965. Det lyder måske umiddelbart ikke af særlig meget som tal for tiårsperioder, og det ville på den baggrund være oplagt at antage, at mission har haft en marginal betydning i radioen, men trods alt har gennemgået en svag fremgang i perioden. Ingen af delene er imidlertid helt korrekt. Hvad angår den sidste antagelse, har antallet af DRs radioudsendelser været i en markant stigning gennem den samlede analyseperiode; allerede i løbet af Statsradiofoniens første fem år blev sendetiden firdoblet, og steg herefter jævnt (dog med et fald under besættelsen) til en femdobling i 1950, og endnu mere efter 1951, hvor antallet af kanaler fordobledes med grundlæggelsen af P2.¹⁴⁹ Det, der i tal udtrykker en svag stigning i missionsudsendelser, er altså et markant fald i andel af de samlede udsendelser. Set i forhold til den generelle

147. Larm.fm: programoversigt 1965-03-17: »Medicinmanden og missionæren. En dramatisk vandring gennem en afsides afrikansk stamme-landsby med missionær Erna Lindgaard, Nigeria«; Larm.fm: programoversigt 1965-03-25: »En 'dansk' landsby-skole i Nigeria. Et besøg i landsbyen Dwom med lærer Gunner Jørgensen«; Larm.fm: programoversigt 1965-04-04A: »Stuegang under Ækvator. Fra seng til seng med læge Frode Kristensen på Nyakhanga missionshospital i Tanzania«; Larm.fm: programoversigt 1965-04-10: »Sort salmesang. Afrikanere synger, spiller og danser til Guds ære«; Larm.fm: programoversigt 1965-04-15: »Med hjerte, mund og hænder. Hverdag med danske missionærer i Nigeria«; Larm.fm: programoversigt 1965-04-20: »Fra europæisk missionsmark til afrikansk kirke. Kaj Erik Lindqvist interviewer missionærene Ernst Højvig, Nigeria, og Knud Ochsner, Tanzania«.

148. Larm.fm: programoversigt 1960-04-22A: »Den aktuelle Livingstone. En missionærs rejser og undersøgelser i Sydafrika — i 1857«; Larm.fm: programoversigt 1965-02-15: »En rejsejournal. Fra boghylden: Forfatterinden Ulla Ryum fortæller om missionæren Petrus Læstadius (1802-41) og hans dagbog fra Lapmarken«.

149. Jes Jelsmark & Steen Sauerberg: »Udviklingen i Danmarks Radios sendetid og programsammensætning 1925-1973«, *DR 50: Danmarks Radio*, København 1975, s. 370.

omverdensdækning er billedet imidlertid mindre negativt for missions vedkommende – særlig hvad angår den første del af perioden:

På grund af den beskrevne metode til at finde udsendelser kan en sammenligning med andre stofområder kun ske med store forbehold. Det vil imidlertid være at afskære sig fra en central rammeforståelse, hvis missionsdækningens omverdensformidling ikke sættes i forhold til radioens samlede dækning af de områder, hvor ydre mission har været til stede. Det mest lodige resultat fås naturligvis ved at basere begge led i sammenligningen på samme fremgangsmåde: Hvor metoden i det foregående har været at undersøge, i hvilken grad de udsendelser, der fremkom ved søgning på missionsrelaterede ord, behandlede omverden. Så går dette afsnit den modsatte vej og giver et bud på, hvilken andel af alle DRs udsendelser om omverden, der enten handlede om mission eller byggede eksplicit på missionærers viden. Derfor er det alene de missionsudsendelser, der fremkommer ved denne metode, som tælles med, mens andre, der enten ikke eller kun på anden vis relaterer sig til disse lande, ikke indgår – da dette ellers ville skævvride undersøgelsen og give en større andel af missionsudsendelser. Det er klart, at historier fra de pågældende lande kan optræde under mange forskellige søgeord; byer, personer osv. Jeg har dog tilladt mig at antage, at netop den del af verden, som undersøgelsen søger formidling af, har været så relativt sporadisk kendt i offentligheden, at personer gennemgående vil betegnes ved nationalt tilhørsforhold – ‘Indiens premierminister Nehru’ og lignende –, og at kun visse større eller af historiske årsager kendte byer og landområder vil omtales uden angivelse af landenavn.¹⁵⁰ Som med missionsudsendelserne er målet at afdække andelen. Nedenstående resultater skal således ikke ses som eksakte tal for, hvor meget denne del af verden er omtalt, da formentlig ikke alle udsendelser er ‘fanget’ i den elektroniske søgning.

Undersøgelsen har rettet sig mod de områder, hvor de centrale danske missionsorganisationer havde missionærer ved analyseperiodens begyndelse: Kina, Indien, Syrien, Nigeria/Sudan, Libanon samt overbetegnelser for de samme områder såsom Afrika, Asien, Orienten osv. På baggrund af opslagene om de pågældende lande i en samtidig kilde til datidens viden, *Salmonsens Konversationsleksikon*,¹⁵¹ er der udvalgt en række under- og overordnede stednavne. En søgning på

150. Undersøgelsen tyder på, at det allerede var for forsigtigt; selv store og alment kendte byer som Bombay optræder sjældent uden landenavn.

151. *Salmonsens Konversationsleksikon*, red. Chr. Blangstrup, Johs Brøndum-Nielsen & Palle Raunkjær, København 1915-1930.

alle de mulige kombinationer af disse ord, deres forskellige stave-måder – ‘Punjab’/‘Pandschab’ osv. – og de deraf afledte adjektiver giver for hele perioden 3324 resultater. Da der imidlertid ligesom med ‘mission’ optræder en række ikke-relevante udsendelser – for eksempel har der i perioden været sendt en del »orientalsk march«, viser det sig –, har det været nødvendigt at gennemgå programoversigterne enkelvis. Derfor er optællingen blevet begrænset til en række stikprøver baseret på første halvår (1. januar til 30. juni) og tiårsnedslag startende 1930:

I første halvår 1930 blev der i alt sendt fire udsendelser, om emner fra de lande, hvor der samtidig var danske missionærer. Af dem var de tre direkte relateret til mission – i form af to foredrag af Hans Bjer-rum¹⁵² og en samtale med DMS-missionærerne Kaj Petersen fra Kina og Poul Lange fra Indien.¹⁵³ Det burde give omtrent seks udsendelser pr. år, hvilket for den pågældende tiårsperiode er lidt flere end det antal missionsudsendelser, der blev fundet i hovedundersøgelsen, men ikke virker fuldstændig skævt i forhold til resultatet her. Muligvis er der derefter sket et fald i andelen af udsendelser over det næste årti. I hvert fald blev der i første halvår 1940 trods væksten i samlet radio-sending kun sendt tre udsendelser om den pågældende del af verden, og af dem havde kun en enkelt en missionær som afsender – ¹⁵⁴ altså et antal, der ligger under hovedundersøgelsens resultater, men muligvis kunne afspejle, at missionsudsendelserne i mindre grad synes at be-handle brede kulturelle og sociale (og dermed geografisk lokalisérbare) forhold i denne periode. I 1950 var der fem udsendelser, som eksplicit førte lytterne til den del af verden, og i dem var der tilsyneladende ingen missionærer indblandet. Selvom den statistiske værdi af disse tal langtfra er entydig, er det iøjnefaldende, at der alene i første halvår 1960 blev sendt 33 udsendelser om lande og steder i Afrika og Asien. Af dem var kun tre missionsrelaterede.¹⁵⁵

En fuldstændig sammenligning med tallene for ydre mission vil naturligvis indebære gennemlæsning af for eksempel et helt års ud-

152. Larm.fm: programoversigt 1930-01-14; 1930-01-22.

153. Larm.fm: programoversigt 1930-03-16.

154. Larm.fm: programoversigt 1940-01-07.

155. Larm.fm: programoversigt 1960-01-21: »Armeniermissionens arbejde. Marie Jacob-sens liv og virke for ‘Fuglereden’ i Libanon«; Larm.fm: programoversigt 1960-01-25: »Kvindernes eftermiddagsprogram. Missionsskolen i Kasjasjn i Afrika. Samtale med lærerinde Gudrun Larsen«; Larm.fm: programoversigt 1960-04-13: »Kvinder-nes eftermiddagsprogram. Et liv i tro, kærlighed og udholdenhed. Om Ellen Nielsen og hendes 62-årige virke i Manchuriet«.

sendelser. Men hvis man kan tillade sig et skøn på baggrund af disse foreløbige og forsøgsvisse nedslag, så er det for det første tydeligt, at kolonierne kun i meget ringe omfang blev gjort til genstand for selvstændige udsendelser i Danmarks Radios tidlige år. For det andet tyder det på, at ydre mission står for en væsentlig del af disse udsendelser. På denne baggrund ser det ud til, at det først for alvor er fra efterkrigstiden og helt entydigt med den sidste periode, ydre mission mister terræn som central formidler af en række lande i den ikke-vestlige verden – samtidig med at der sker en stor vækst i antallet af denne type udsendelser. Det vil være oplagt at spore denne vækst til den øgede interesse for den ikke-vestlige verden i perioden som følge af FNs grundlæggelse, afkoloniseringen og begyndende danske aktiviteter gennem bl.a. Mellemløst Samvirke. Da ikke alle udsendelserne om ydre mission har haft et eksplicit geografisk fokus, kan disse tal kun med forbehold sammenlignes med dataene i den øvrige undersøgelse, de fleste af missionsudsendelserne har dog, som det fremgår, i en eller anden grad relateret sig til forhold i de lande, hvor missionærerne arbejdede.

Konklusion: Hovedlinjer i ydre missions rolle i Danmarks Radio

Det er klart, at en del af forskellen mellem de tre perioder kan tilskrives den relativt lave datamængde – eksempelvis rykker de to enkeltpersoner Alfred Nielsen og Hans Emming afgørende ved vægtingen i den sidste periode. Uden dem havde missionærer ikke optrådt som eksperter uden for deres eget felt. Ikke desto mindre synes forskellene at pege på en række konsistente skift, som yderligere virker plausible, da de på flere områder svarer til den udvikling, som måtte formodes på baggrund af den generelle samfunds- og mediemæssige udvikling. Det må derfor antages, at analysen – med de forbehold, der er taget løbende – viser en række karakteristika ved ydre missions behandling i radioen, som afspejler reelle skift i missionens status og betingelserne for dens gennemslag, samt trods den begrænsede informationsmængde antyder hvilket omverdensbillede, ydre mission har bidraget til at skabe.

I den første periode ser det ud til, at ydre missions medlemmer i høj grad optræder i forbindelse med formidling af politiske og sociale emner, enten som 'eksperter' i bestemte lande eller ved at missionen kontekstualiseres i forhold til politik og samfund. Det gælder særlig årene frem til midten af 1930'erne, hvorefter andelen af denne type udsendelser synes at mindskes. I så fald kan det tænkes at modsvare en international, dokumenteret tendens til, at missionærer samtidig ta-

ber videnskabelig status inden for bl.a. antropologien.¹⁵⁶ Jeg vil dog være forsigtig med at konkludere dette entydigt på baggrund af radioudsendelserne alene, før andet kildemateriale er inddraget. Under alle omstændigheder har missionærerne udgjort en betydelig andel af det samlede antal personer, der formidlede viden om den ikke-vestlige verden i radioen. I de efterfølgende perioder sker der et skift, hvor missionærer i højere grad formidler viden ud fra bestemte projekter, men stadig indskrevet i 'missionssagen' som generel, fremadskridende proces. Efter Anden Verdenskrig er der to delvist modsatrettede tendenser: På den ene side rykker det voksende antal af personorienterede udsendelser om enkeltemner indtrykket af en samlet missionsbevægelse i baggrunden til fordel for emner og sager, der også har optaget den samtidige statslige, sekulære udviklingsbistand – sundhed, uddannelse osv. På den anden side betyder debatterne om mission, at sagen fremstår som en vigtig del af den statslige, sociale og religiøse udvikling i takt med koloniernes frigørelse. Men hvor den tidlige periodes udsendelser fremstillede mission som en af del af fremskridtet, så synes de efter krigen i højere grad at lægge vægt på, hvordan udviklingen begrænser missionens muligheder. Den sidste periode synes på denne baggrund at afspejle en opsplitning i bevægelsen, hvor både missionens berettigelse og handlemuligheder som sådan og den folkelige opbakning er til debat. Lidt forenklet kan man sige, at missionærerne i deres rolle som formildere skifter fra at være eksperter i bestemte lande i en meget begrænset selvstændig dækning af den ikke-vestlige verden til at blive individuelle praktikere. Og at mission som sådan skifter fra at være en almen samfundsmæssig opgave til et teologisk felt under pres. Indtrykket er, at disse skift sker i takt med, at afkoloniseringen går ind på missionens område, og det er oplagt bag en del af temaerne at se fremkomsten af en sekulær, statsligt finansieret udviklingsbistand, som sætter en ny dagsorden og skaber et langt større felt af eksperter og problemstillinger. De mange udsendelser, som DR har sendt om mission i den sidste periode, kunne afspejle en bevidst beslutning, men det ligger som nævnt uden for nærværende undersøgelses område.

Den tydeligste røde tråd igennem hele perioden er den alvor og loyalitet, som mission behandles med. Emnerne afspejler den løbende udvikling inden for mission, og debatten om mission er tilsvarende domineret af personer, som i forvejen har en videnskabelig autoritet, eksempelvis af akademisk karakter. Selve bevægelsen på lægmandsniveau har altså ikke fundet vej til radioen. At emnet mission ikke blev

156. Patrick Harries: »Anthropology«, Etherington 2005, s. 255-258.

anset for kontroversielt underbygges af, at en stor del af disse udsendelser var målrettet børn og blev sendt som del af faste børneprogrammer.¹⁵⁷ Det giver alt sammen udsendelserne karakter af alment relevant samfundsmæssigt anliggende. Mission har kort sagt været fremstillet som en legitim og positiv måde at engagere sig i verden på.

Disse træk følger med alle de nødvendige forbehold for det begrænsede materiale nogle skift i den måde, mission er blevet fremstillet på, som peger på, at ydre mission har haft en særlig status – især før krigen – ved at være den største organiserede forbindelse mellem Danmark og den ikke-vestlige verden. I den lange række af udsendelser, som behandler missionærer på 'missionsmarken', fremstår de som repræsentanter for det kendte, hjemlige i den eksotiske verden. Og sammen med de mere teoretiske og teologiske udsendelser har mission i Danmarks Radio betragtet over den samlede periode løbende givet en række perspektiver på Danmarks relation til kolonierne og senere efterhånden de nye lande i Syd, som gav rum for direkte identifikation. Dette antyder et kontinuerligt gennemslag, hvor missionsbevægelsen har haft mulighed for at få sine mærkesager, ideologi og syn på de lande, hvor de enkelte organisationer arbejdede, formidlet uden, at kvaliteten eller objektiviteten af det for alvor blev anfægtet. Selvom antallet af enkeltudsendelser måske ikke er så højt i sig selv, er det nærliggende at gøre sig overvejelser om den betydning, de har spillet, alene og i samspil med ydre missions øvrige formidlingsaktiviteter i form af bøger, tidsskrifter, udstillinger, foredrag mv. I de senere år er der sat fokus på religionens betydning for dansk samfundsopbygning i 1900-tallet.¹⁵⁸ Spørgsmålet er, om ikke også en bevægelse som ydre mission gennem egne og eksterne medier har præget den danske befolknings opfattelse af den del af verden, som senere blev til udviklingslandene; opfattelser, som blandt andet har påvirket holdningen til det arbejde, der blev skabt om den statslige udviklingsstøtte. En kvalificering af denne del af gennemslagskraften er ikke mulig på baggrund af nærværende materiale og heller ikke hensigten med undersøgelsen, men det kunne være et oplagt emne for fremtidige studier. Indtil videre viser undersøgelsen,

157. Udsendelserne kan muligvis ses som en sen udløber af den meget udbredte børnelitteratur, som missionsorganisationerne udsendte i begyndelsen af århundredet, og som ph.d. Karen Vallgård har behandlet i sidste del af sin ph.d.-afhandling fra 2013: *Bringing Children Into the Fold: Danish Missionaries in Colonial South India, 1864-1918* (utrykt). Kommende udgivelse på Palgrave Macmillan.

158. Jf. *I himlen således også på jorden? Danske kirkefolk om velfærdsstaten og det moderne samfund*, red. Nils Gunder Hansen, Jørn Henrik Petersen & Klaus Petersen, Odense 2010.

at jorden i hvert fald var gødet; den danske befolkning blev fra radioens begyndelse præsenteret for et verdensbillede, hvor ydre missions holdninger spillede en ikke ubetydelig rolle, og det ville ikke være mærkeligt, om det igen har bidraget til at danne lytternes verdensbillede – den videre forskning i form af min fremtidige ph.d.-afhandling vil forhåbentlig kunne kvalificere dette yderligere.

Summary

The article explores what role foreign mission has played in the presentation of the non-Western world in the Danish radio and television from the founding of the Danish Broadcasting Corporation (Danmarks Radio) in 1925 until the end of 1965. Only very few recordings of the programs of that period exist today, and the content of the programs is therefore analysed on the basis of the descriptions in the radio guides which the research and archival project Larm.fm has made digitally available in a version searchable by optical character recognition (OCR) – supplemented with secondary material (textual reproduction of broadcasts elsewhere, biographical information, etc.).

The most obvious tendency throughout the period is the seriousness and loyalty with which mission was presented in the broadcasting. It points to a special status for mission as being – especially before the World War II – the largest organized Danish connection with the non-Western world. This role was gradually transformed, as the role of missionaries in the programs changed from that of experts in specific countries in a very limited overall coverage of the non-Western world to the role of individual practitioners. At the same time the image of a world mission movement gradually moved in the background in favour of topics and issues that were also part of the growing secular development aid, such as health and education. In this process mission as such changed from being an acknowledged social commitment to a theological pursuit under pressure. The impression is that these changes took place as decolonisation reached the ‘mission fields’, and underlying some of these themes one clearly observes the emergence of a secular, state-financed development aid that set a new agenda and created a much larger field of experts and issues in relation to the developing world. A test sample of other themes from the broadcasting of the period with relation to the non-Western world indicates that the foreign mission was associated with a significant part of the total number of broadcasts about the countries where the mission organisations worked. It was only from the post-war period and especially from around 1960 that mission seriously lost ground as a central mediator between the

West and a series of countries in the non-Western world – at the same time as the number of such broadcasts grew considerably.

In the long series of broadcasts, which treat missionaries and the 'mission field', the former appear as representatives of the familiar in the exotic world. And along with the more theoretical and theological issues, mission in the Danish Broadcasting Corporation presents a range of perspectives on Denmark's relations with the colonies and later the new states gradually emerging in the South. This demonstrates a continuous impact, where the missionary movement was able to get its concerns, ideology and image of the countries in which the individual organisations worked, communicated without objectivity of it being seriously challenged.